

**PROCJENA EKONOMSKIH EFEKATA
UTICAJA IZGRADNJE SISTEMA
HIDROELEKTRANA NA RIJECI
MORAČI**

Oktobar 2010.

**PROCJENA EKONOMSKIH EFEKATA
UTICAJA IZGRADNJE SISTEMA
HIDROELEKTRANA NA RIJECI
MORAČI**

SADRŽAJ

1.1. Osnovni monetarni pokazatelji na kraju jula 2010. godine.....	11
1.2. Fiskalna politika Crne Gore u 2010. godini	12
2.1. Kretanje realnog BDP-a i populacije Crne Gore 2010-2066 u Scenariju 0.....	18
2.2. Indeks potrošačkih cijena i BDP deflator-Scenario 0.....	19
2.3. Kretanje bilansa plaćanja Crne Gore sa posebnim osvrtom na tekući račun - Scenario 0	20
2.4. Kretanje zaposlenosti - Scenario 0	22
3.1. Ulazne pretpostavke Scenarija 1- Investicioni troškovi	25
3.2. Ulazne pretpostavke Scenarija 1 - proizvodnja i cijena električne energije	26
3.3. Ulazne pretpostavke Scenarija 1 - Zaposlenost.....	27
3.4. Ostale egzogene pretpostavke	28
3.5. Neto efekat uticaja izgradnje HE "Morača" na makroekonomske varijable - Scenario 1 (Kota HE Andrijevo 285 mnv i proizvodnja 721 GWh).....	29
<i>3.5.1. Neto efekat Scenario 1 - uticaj na realni BDP Crne Gore (Kota HE Andrijevo 285 mnv i proizvodnja 721 GWh).....</i>	<i>29</i>
<i>3.5.2. Neto Efekat Scenario 1 (Kota HE Andrijevo 285 mnv i proizvodnja 721 GWh)- uticaj na društveno blagostanje (BDP/per capita) Crne Gore</i>	<i>30</i>
<i>3.5.3. Neto Efekat Scenario 1 (Kota HE Andrijevo 285 mnv i proizvodnja 721 GWh)- uticaj na trgovinski deficit tekućeg računa BOP-a Crne Gore</i>	<i>31</i>
<i>3.5.4. Neto efekat Scenario 1 (Kota HE Andrijevo 285 mnv i proizvodnja 721 GWh) - uticaj na zaposlenost Crne Gore.....</i>	<i>32</i>
4.1. Neto efekat Scenario 2 (Kota HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh)- Uticaj na BDP Crne Gore.....	35
4.2. Neto efekat Scenario 2 (Kota HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh) - Uticaj na društveno blagostanje (BDP per capita).....	36
4.3. Neto efekat Scenario 2 (Izrada kote HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh) - Uticaj na deficit trgovinskog bilansa tekućeg računa	37
4.4. Neto efekat Scenario 2 (Izrada kote HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh) - Uticaj na zaposlenost.....	38
5.1. Neto fiskalni uticaj - Scenario 1 (Izrada kote HE Andrijevo 285 mnv, proizvodnja 721 GWh).....	42

5.1.1. Neto fiskalni uticaj - Scenario 1a (Kota HE Andrijevo 285 m _n v, proizvodnja 721 GWh, koncesija 50 godina)	43
5.2. Neto fiskalni uticaj - Scenario 2 (Izrada kote HE Andrijevo 250 m _n v, proizvodnja 616 GWh).....	44
5.2.1. Neto fiskalni uticaj - Scenario 2a (Izrada kote HE Andrijevo 250 m _n v, proizvodnja 616 GWh, koncesija 50 godina)	45

Analiza je urađena od strane grupe analitičara u sastavu :

Vladislav Karadžić Ministarstvo finansija Crne Gore,

Radovan Živković Ministarstvo finansija Crne Gore,

mr Zorica Kalezić Centralna banka Crne Gore i

Dr. Sc. Michael Gary O’Callaghan- Dekan „DUBROVNIK SCHOOL OF INTERNATIONAL BUSINESS“

1. MAKROEKONOMSKI AMBIJENT I OSNOVNI POKAZATELJI U 2010. GODINI

U cilju boljeg sagledavanja početnih ekonomskih uslova, koji će prethoditi procesu investiranja u HE „Morača“, u ovom oglavlju je da presjek najnovijih kretanja u ekonomiji Crne Gore, koja bi mogla značajno uticati na kvalitet ponude investitora, o odrediti „relativnu težinu“ Vlade Crne Gore u budućim pregovorima sa potencijalnim investitorima, posebno imajući u vidu da je crnogorska ekonomija od početka 2009. godine bila pod značajnim uticajem recesionih procesa.

U drugom kvartalu se pojavljuju trendovi u sferi realne ekonomije koji ukazuju na postepeno zaustavljanje recesionih procesa. Naime, iako zvanični podaci o kretanju BDP-a za prvih šest mjeseci nijesu dostupni, pojedini parametri koji određuju trend BDP-a pokazuju tendenciju zaustavljanja rapidnog pada ekonomije, a pojedini indikatori imaju i blagi rast.

Prema projekcijama EBRD-a crnogorska ekonomija bi u 2010. godini mogla ostvariti skroman rast od 0,1%, prema *wiiw* (Vienna Institute for International Economic Studies) stopa bi i u 2010. godini imala negativan predznak (-1%), dok najnovija projekcija Svjetske banka procjenjuje rast od 0,5% , što je istovjetno s projekcijama Ministarstva finansija.

U prvih šest mjeseci 2010. godine u odnosu na isti period prethodne godine zabilježen je pad **industrijske proizvodnje** od 0,1%, dok u julu industrijska proizvodnja bilježi rast od 3,5% (period na period), a na godišnjem nivou rast od 38,5%. Za period od sedam mjeseci u odnosu na uporedni period, rast su evidentirali sektori proizvodnje električne energije, gasa i vode (34,2%) i sektor vađenja ruda i kamena (15,6%).

Negativan statistički trend **dolazaka i noćenja turista**, zabilježen u prvim mjesecima ove godine, se za period od šest mjeseci minimizirao, što može značajno uticati na kretanje ukupne ekonomije tokom ove godine. Prema podacima Monstata, tokom prvih šest mjeseci Crnu Goru posjetilo je 274,9 hiljada turista, što je za 0,3% manje nego u istom periodu prethodne godine.

Ostvareno je 1474,5 hiljada noćenja, što je za 0,5% manje od uporednog perioda iz prethodne godine. Od toga 227,1 hiljada su bili domaći turisti, što je za 7,8% više nego u istom periodu prethodne godine. Strani turisti su ostvarili 1247,4 hiljade noćenja, što predstavlja pad od 1,8%. Prema preliminarnim podacima Monstata, vrijednost **izvršenih građevinskih radova** u drugom kvartalu ove godine veća je za 0,7% u odnosu na isti kvartal prethodne godine, dok je mjerena efektivnim časovima rada smanjena za 8,2%. Prema podacima Monstata, u prvom polugodištu 2010. godine, u **drumskom saobraćaju** prevezeno je 27,8% manje putnika nego u istom periodu prethodne godine. Kod prevoza robe u drumskom saobraćaju zabilježen je pad od 15,2%. Tokom prvog polugodišta, u **vazdušnom saobraćaju**

prevezeno je 427,4 hiljade putnika, što je za 17,8% više nego u istom periodu prethodne godine, a prevoz robe je povećan za 97,4%.

Inflacija je niska i stabilna, prije svega uslijed smanjenja agregatne tražnje kako privatnog sektora, tako i domaćinstva. Potrošačke cijene su u junu u odnosu na kraj prethodne godine zabilježile pad od 0,2%. Niska **godišnja stopa inflacije** u maju (0,3%), junu (0,2%) povećala se na 1% u julu, najviše zbog rasta cijena prehrane na godišnjem nivou od 1,1% i cijena prevoza od 11,9%.

Godišnja stopa **bazne inflacije** u junu iznosila je 0,04% i ona na očit način reflektuje nisku agregatnu tražnju. Od oktobra 2009. godine godišnja stopa bazne inflacije je u kontinuitetu niža od ukupne inflacije upravo zbog „smirivanja“ cijena koje čine baznu inflaciju i tokom prvih pet mjeseci godišnja stopa bazne inflacije imala je negativan predznak. Postepeni pad nezaposlenih se bilježi već u maju i junu ove godine, ali je ipak broj registrovanih nezaposlenih lica u prvom polugodištu ove godine bio viši za 13,2% nego u istom periodu prethodne godine, što prije svega reflektuje sezonsku pozitivnu fluktuaciju, koja se dešava od maja do septembra.

U prvih šest mjeseci **prosječna zarada** u Crnoj Gori iznosila je 702 eura i bila je viša za 8,3% u odnosu na isti period prethodne godine. Prosječna zarada bez poreza i doprinosa iznosila je 470 eura, što je za 0,9% više u odnosu na isti period prethodne godine. Prosječna zarada u Crnoj Gori u **drugom kvartalu** iznosila je 709 eura, dok je prosječna zarada bez poreza i doprinosa iznosila 475 eura. Posmatrano prema prethodnom kvartalu, prosječna zarada, kao i prosječna zarada bez poreza i doprinosa, zabilježile su rast od 1,9%. Ako uzmemo u obzir potrošačke cijene, tj. kretanje zarada posmatramo u realnim iznosima, zaključuje se da su realne zarade u drugom kvartalu ostvarile rast samo u maju, dok se u aprilu i junu bilježi realni pad zarada, naročito u javnom sektoru, što je uticalo na pad agregatne tražnje i potrošnje domaćinstva.

Neto priliv stranih direktnih investicija u periodu januar-jun 2010. godine, prema preliminarim podacima, iznosio je 314,3 miliona eura i za 3,7% je manji u odnosu na isti period 2009. godine, što ipak predstavlja značajan priliv, imajući u vidu da u posmatranom periodu nismo imali većih privatizacija. Ukupan priliv stranih direktnih investicija iznosio je 370,5 miliona eura, što je za 7,1% manje u odnosu na isti period 2009. godine. Međutim, ako uporedimo priliv SDI u prvih šest mjeseci ove godine sa istim periodom 2009. godine, bez priliva od prodaje akcija EPCG, SDI pokazuju trend rasta.

U strukturi SDI, najveći priliv ostvaren je po osnovu ulaganja u domaće kompanije i banke u iznosu od 204,8 miliona eura, što je za 11,5% manje nego u istom periodu 2009. godine. U formi interkompanijskog duga ostvaren je priliv od 82,4 miliona eura, što predstavlja smanjenje za 4,3%. Investicije u nekretnine u zemlji zabilježile su pad od 4,7% i iznosile su 77,3 miliona eura. Priliv po osnovu povlačenja novčanih sredstava koja su rezidenti investirali u inostranstvu iznosio je 5,9 miliona eura.

Ukupan odliv stranih direktnih investicija u periodu januar-jun 2010. godine iznosio je 56,2 miliona eura i manji je za 22,6%, u poređenju sa istim periodom 2009.

godine. Najveći odliv je ostvaren po osnovu interkompanijskog duga u iznosu od 40,4 miliona eura. Investicije rezidenata u banke i preduzeća u inostranstvu iznosile su 5,7 miliona eura. Odliv po osnovu nekretnina iznosio je 7,2 miliona eura, dok je odliv po osnovu povlačenja sredstava investiranih u domaće banke i preduzeća iznosio 2,8 miliona eura.

1.1. Osnovni monetarni pokazatelji na kraju jula 2010. godine

U prvih sedam mjeseci 2010. godine, ključne bilansne pozicije banaka: ukupna aktiva, krediti, depoziti i pozajmice, zabilježile su pad. Aktiva je smanjena za 1,9%, krediti za 3,5%, depoziti za 0,8%, a pozajmice za 6,2% u odnosu na kraj prethodne godine.

Ukupna **aktiva** banaka, iznosila je 2.967 miliona eura na kraju jula 2010. Godine, i u odnosu na jun 2010. godine, zabilježila je pad od 15 miliona eura ili 0,5%, dok je u odnosu na kraj prethodne godine, bila niža za 58,3 miliona eura ili 1,9%. Na mjesečnom nivou, aktiva šest banaka je porasla, dok je u odnosu na kraj 2009. godine, porasla aktiva sedam banaka. Nekvalitetna aktiva je bila u porastu, sa 11,39% na kraju 2009. godine, i 13,85% u junu 2010. godine na 14,20%, koliko je iznosila na kraju jula 2010. (učesće u ukupnoj aktivni bankarskog sistema).

Tabela br. 1 - Monetarni pokazatelji, % promjene

Opis/Period	<u>VII 2010.</u> VII 2009.	<u>VII 2010.</u> XII 2009.	<u>VII 2010.</u> VI 2010.
Aktiva banaka	-4.3	-1.9	-0.5
Ukupni krediti	-11.4	-3.5	-0.9
Kreditu privredi	-14.7	-4.0	-1.6
Kreditu stanovništvu	-9.5	-4.8	-1.1
Ukupni depoziti	4.5	-0.8	0.1
Depoziti privrede	18.8	2.4	-1.7
Depoziti stanovništva	17.5	6.4	3.4
Pozajmice	0.1	-6.3	-0.6

Izvor: CBCG, jul 2010.

Ukupni **depoziti** u sistemu su u julu 2010. godine iznosili 1.810,2 miliona eura, i na mjesečnom nivou zabilježili su porast od 1,9 miliona eura ili 0,1%, dok su u odnosu na kraj prethodne godine, zabilježili pad od 0,8% i nominalno su bili manji za 14,5 miliona eura.

Pozitivne tendencije kretanja depozita su zabilježene u kretanju depozita stanovništva i privrede. Štednja stanovništva iznosila je 898 miliona eura na kraju jula 2010. godine i povećana za 29,7 miliona eura ili 3,4% na mjesečnom nivou, odnosno za 54,1 milion eura ili 6,4 % u odnosu na kraj prethodne godine. Depoziti sektora privrede iznosili su 522,3 miliona eura na kraju jula tekuće godine, i ostvarili pad od 9,1 milion eura ili 1,7% na mjesečnom nivou, dok su u odnosu na kraj 2009. godine viši za 12,2 miliona eura ili 2,4%.

Nekvalitetni krediti (C, D, E) činili su 17,2%, a krediti koji kasne sa naplatom 26,1% ukupnih kredita na kraju jula 2010. godine. Rezervacije za kreditne gubitke su u odnosu na kraj prošle godine kao i kraj juna tekuće godine porasle i činile su 7,9% ukupno odobrenih kredita. U porastu su bili i restrukturirani krediti, koji su na kraju jula su iznosili 10,9% ukupnih kredita.

Tabela br. 2 - Pokazatelji kreditne aktivnosti banaka, učešće u ukupnim kreditima

Opis/Period	Q4 2009.	Q1 2010.	QII 2010.	VII 2010
Nekvalitetni krediti (C, D, E)	13,5	14,9	16,8	17,2
Kreditni koji kasne sa naplatom	22,9	31,2	24,3	26,1
Rezervisanja za kreditne gubitke	-6,3	-6,8	-7,5	-7,9
Restrukturirani krediti	9,3	9,8	10,9	10,9

Izvor: CBCG, jul 2010.

Ukupni **kredit** banaka iznosili su 2.314 miliona eura na kraju jula 2010. godine i na mjesečnom nivou bilježe pad od 20,3 miliona eura ili 0,9%, dok su u odnosu na kraj 2009. godine niži za 83,7 miliona eura ili 3,5%. Krediti privrede i stanovništva koji čine preko 94% ukupnih kredita, bili su niži nego na kraju juna 2010. godine za 1,6% i 1,1% a u odnosu na kraj 2009. godine za 4,0% i 4,8%, respektivno.

Ukupan kapital banaka iznosio je 322,4 miliona eura na kraju jula 2010. godine, i smanjen je za 5,4% na mjesečnom nivou, a u odnosu na kraj prethodne godine niži je za 2,8%. Tokom 2010. godine četiri banke su obezbijedile dodatan kapital u ukupnom iznosu od 68,4 miliona eura.

Aktivna prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na kraju juna je iznosila 9,52% i zabilježila rast od 0,04 pp na mjesečnom nivou, odnosno rast od 0,14 pp u odnosu na kraj 2009. godine. Na kredite odobrene fizičkim licima iznosila je 10,51%, a na kredite odobrene pravnim licima 8,90%. Pasivna prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa je u julu 2010. godine iznosila 3,72% i bila za 0,16 pp niža nego u prethodnom mjesecu, a za 0,15 pp niža nego na kraju 2009. godine.

1.2. Fiskalna politika Crne Gore u 2010. godini

Na osnovu ostvarenje javne potrošnje u prvih šest mjeseci 2010. godine i projektovanih makroekonomskih trendova, u tabeli br. 3 data je procjena konsolidovane javne potrošnje u 2010. godini u mil € i procentima projektovanog BDP-a:

Tabela br. 3 - Procjena konsolidovane javne potrošnje u 2010. godini u mil € i procentima projektovanog BDP-a

O P I S	KONSOLIDOVANA JAVNA POTROŠNJA 2010			
	Plan u mil €	Procjena u mil €	% Ostvarenja	Procjena u % BDP-a
TEKUĆI JAVNI PRIHODI	1357.08	1277.76	94.15	40.99
Porezi	826.20	765.65	92.67	24.56
Doprinosi	323.93	327.42	101.08	10.50
Takse	30.10	30.42	101.06	0.98
Naknade	116.36	104.45	89.77	3.35
Ostali prihodi	53.65	44.87	83.64	1.44
Primici od otplate kredita	6.84	4.93	72.09	0.16
KONSOLIDOVANI IZDACI	1505.87	1466.42	97.38	47.05
TEKUĆA JAVNA POTROŠNJA	1267.70	1257.17	99.17	40.33
Tekući izdaci	637.70	625.70	98.12	20.07
Transferi za socijalnu zaštitu	406.50	411.86	101.32	13.21
Transferi instit. pojed. NVO	205.12	202.15	98.55	6.49
Ukupni kapitalni izdaci	238.16	209.24	87.86	6.71
Pozajmice i krediti	4.49	5.23	116.42	0.17
Rezerve	13.89	12.23	88.03	0.39
DEFICIT/SUFICIT	-148.78	-188.65		-6.05
FINANSIRANJE	148.78	188.65		6.05
Domaće finansiranje	-101.23	-85.54	84.51	-2.74
Pozajmice i krediti iz domaćih izvora	8.29	8.71	105.08	0.28
Otplata dugova rezidentima	22.84	24.83	108.69	0.80
Otplata glavnice	22.84	24.83	108.69	0.80
Otplata obaveza iz prethodnog perioda	86.67	69.42	80.10	2.23
Inostrano finansiranje	78.43	180.93	230.69	5.80
Pozajmice i krediti iz inostranih izvora	91.70	203.20	221.59	6.52
Otplata dugova nerezidentima	43.34	43.34	100.00	1.39
Donacije	30.07	21.07	70.08	0.68
Prihodi od privatizacije ili depoziti	73.22	32.64	44.58	1.05
POVEĆANJE/SMANJENJE DEPOZITA	-98.36	-60.63		-1.95

Izvor: Ministarstvo finansija CG

Procjena javnih prihoda za 2010.godinu, manja je za oko 80 mil €, u odnosu na plan prihoda definisan budžetom za 2010. godinu. Procjenjuje se da će konsolidovana javna potrošnja do kraja ove godine, biti manja od planirane za oko 40 mil €, najvećim dijelom zbog smanjenja kapitalnog budžeta. Procjenjuje se da će gotovinski deficit na nivou javnog sektora do kraja 2010. godine biti veći od budžetom planiranog i iznosiće oko 189 mil € ili 6 % BDP-a, dok će smanjenje depozita iznositi oko 61 mil €.

U tabeli br. 4 data je projekcija budžetske potrošnje do kraja 2010. godine.

Tabela br. 4 - Projekcija budžetske potrošnje do kraja 2010. godine

O P I S	BUDŽET CRNE GORE 2010			
	Plan u mil €	Procjena u mil €	% ostvarenja	Procjena u % BDP-a
TEKUĆI PRIHODI	1164.89	1099.12	94.35	35.26
Porezi	746.27	690.30	92.50	22.15
Doprinosi	323.93	327.42	101.08	10.50
Takse	22.04	22.04	100.00	0.71
Naknade	32.45	27.50	84.75	0.88
Ostali prihodi	33.36	26.92	80.69	0.86
Primici od otplate kredita	6.84	4.93	72.09	0.16
KONSOLIDOVANI IZDACI	1298.15	1271.29	97.93	40.79
TEKUĆA BUDŽETSKA POTROŠNJA	1156.21	1154.05	99.81	37.02
Tekući izdaci	560.94	554.65	98.88	17.79
Transferi za socijalnu zaštitu	406.50	411.86	101.32	13.21
Transferi inst. pojedincima NVO i javnom sektoru	174.14	173.78	99.79	5.58
Pozajmice i krediti	4.26	4.26	100.00	0.14
Rezerve	10.37	9.50	91.61	0.30
KAPITALNI BUDŽET CG	120.80	96.00	79.47	3.08
DEFICIT / SUFICIT	-133.26	-172.17		-5.52
FINANSIRANJE	133.26	172.17		5.52
Domaće finansiranje	-84.52	-70.20	83.06	-2.25
Otplata dugova rezidentima	17.84	18.37	102.93	0.59
Otplata glavnice rezidentima	17.84	18.37	102.93	0.59
Otplata obaveza iz prethodnih godina	66.68	51.84	77.74	1.66
Inostrano finansiranje	75.85	176.65	232.89	5.67
Kredit i hartije od vrijednosti	48.36	156.66	323.96	5.03
Pozajmice i krediti iz inostranih izvora	91.70	200.00	218.10	6.42
Otplata glavnice nerezidentima	43.34	43.34	100.00	1.39
Donacije	27.49	19.99	72.72	0.64
Prihodi od privatizacije i prodaje imovine	59.00	18.90	32.03	0.61
POVEĆANJE/SMANJENJE DEPOZITA	-82.93	-46.82		-1.50

Izvor: Ministarstvo finansija CG

Pri projektovanju makroekonomskih i fiskalnih indikatora za naredni period, treba imati u vidu sljedeće faktore, koji mogu predstavljati rizik za javne finansije Crne Gore u 2010. godini:

- Nastavlja se neizvjesnost u bankarskom sektoru; Iako je toku konsolidacija bilansa bankarskog sektora, a primjetni su i trendovi porasta likvidnosti, za ovaj sektor su i dalje karakteristični brojni problemi. Jedan od najznačajnijih je visoka izloženost prema krizom pogođenim privrednim subjektima i njihovim radnicima, kao na primjer prema KAP-u, Željezari i građevinskim kompanijama, što predstavlja potencijalnu opasnost za banke i osnovni je

razlog što je njihovo neto-kreditiranje u ovom trenutku negativno. Istovremeno, konsolidacija i još uvijek neizvjesna buduća politika kreditiranja najvećih banaka u sistemu - Crnogorske komercijalne banke, Hypo Alpe Adria banke i Prve banke bitno doprinose neizvjesnosti procjene neto kreditiranja za 2010. godinu. Učešće pomenutih banaka na tržištu je oko 70%. Neto pozitivno kreditiranje bankarskog sektora u 2010. godini bio bi definitivni signal da Crna Gora izlazi iz recesije, što nije bio slučaj u prvom kvartalu.

- *Zavisnost zemlje od kretanja na međunarodnom turističkom tržištu;* Međunarodno tržište turističkih usluga, a time i Crna Gora kao turistička destinacija, je veoma izloženo spoljnim uticajima. Ljetnja turistička sezona u 2009. godini bila je približno na nivou iz prethodne godine, uz približno isti broj turista i finansijske efekte. Kretanja u narednim godinama dominantno će biti determinisana rastom globalne ekonomije i međunarodnog turističkog tržišta. Takođe, da bi se privukao značajniji broj turista veće platežne moći potrebno je unaprijediti smještajne kapacitete i vanpansionsku ponudu, gdje je potrebna podrška bankarskog sektora. Ovaj rizik je uvećan sa viznom liberalizacijom za zemlje iz regiona - turisti iz Srbije, Makedonije, kao i građani Crne Gore moći će sa manje barijera i troškova da putuju u inostranstvo.
- Izdate garancije i druge implicitne obaveze države; Jedna od mjera podrške realnom sektoru pogođenom krizom bilo je izdavanje garancija za odobrene kredite. Nagomilani dugovi privrednih subjekata će u slučaju nastavka negativnih kretanja u realnom sektoru povećati mogućnost aktiviranja izdatih garancija što bi dodatno opteretilo izmirenje planiranih budžetskih izdataka, usljed porasta otplata duga. Osim toga, očekivano povećanje stope nezaposlenosti i sniženje zarada može povećati pritisak na socijalne transfere iz budžeta. Slično kao u svim drugim zemljama pogodjenim krizom realno je očekivati da će nastavak krize pratiti povećanje broja nezaposlenih, a to će samo po sebi povećati pritisak na socijalne transfere iz budžeta. Takođe, evidentan je porast obaveza po osnovu penzija.
- Neizvjesnost oporavka kompanija u sektoru prerađivačke industrije; Oporavkom cijene aluminijuma u prvom kvartalu smanjio je pritisak na KAP, dok cijena čelika na svjetskom tržištu ne omogućavaju profitabilno poslovanje kompanija iz ovog sektora, što čak i na kratak rok ugrožava njihovo funkcionisanje. U toku je restrukturiranje ovih kompanija u cilju smanjenja troškova do nivoa koji bi mogao obezbijediti profitabilno poslovanje.
- Smanjivanje javne potrošnje u 2010. godini u cilju obezbjeđenja održivosti sistema javnih finansija, imaće negativan efekat u vidu dodatne kontrakcije agregatne tražnje; Činjenica je da javna potrošnja predstavlja značajan dio cjelokupne tražnje u Crnoj Gori. S obzirom da ona učestvuje sa blizu 30% u BDP-u zemlje, njena kontrakcija sprovedena sa ciljem stabilizacije javnih finansija imaće za posljedicu smanjenje cjelokupne tražnje, a time i nepovoljan uticaj na obnavljanje privrednog rasta.

Uzimajući u obzir gore navedene fiskalne rizike, kao i činjenicu da bi visok nivo javne potrošnje doveo do dužeg i sporijeg oporavka crnogorske ekonomije, fiskalna politika je za naredni srednjegodišnji period definisala sledeće osnovne ciljeve i usmerenja:

- *Uspostavljanje održivog sistema javnih finansija kroz definisanje fiskalnih „sidara” i pravila.* Glavna fiskalna sidra u periodu do 2013. godine su: smanjenje tekuće potrošnje i državnog duga na ispod 35%; izbalansirani budžet u 2012 i budžeski suficit u 2013. godini; ograničavanje rasta fonda zarada i subvencija kroz istvremeno smanjivanje učešća mandatornih troškova; povećanje Kapitalnog budžeta do nivoa od oko 3.5% BDP u 2013. godini i mogućnost finansiranja kapitalnih projekata kroz modele privatno javnog partnerstva; strukturni prihodi treba da pokrivaju tekuću potrošnju i najmanje 50% kapitalnog budžeta, dok bi nakon stabilizovanja ekonomske situacije budžetski saldo trebalo da ide u suficit na nivou od oko 1.5 % BDP-a. Na taj način, tekuća budžetska potrošnja bi se u 2013. godine došla na nivo od oko 30% BDP-a.
- *Uspostavljanje održivog zdravstvenog i penzijskog sistema;* Kroz potpuno integrisanje u sistem državnog Trezora od 2011. godine, primici i izdaci Fonda PIO i Fonda za zdravstveno osiguranje biće evidentirani i procesuirani preko državnog trezora. Na taj način poboljšaće se transparentost budžeta i kontrola trošenja budžetskih sredstava, a istovremeno i likvidnost.

Kod ostvarivanja tih ciljeva i usmjerenja koristiće se i sljedeće mjere, odnosno instrumenti ekonomske, a posebno fiskalne politike:

- vođenje stroge politike zapošljavanja u vidu racionalizacije broja zaposlenih i korišćenja internih transfera (zakonska mogućnost prelaska zaposlenog iz jedne potrošačke jedinice u drugu),
- stvaranje uslova za fleksibilniju poziciju Vlade u kreiranju budžetske potrošnje, prije svega kroz smanjenje mandatornih obaveza u odnosu na diskrecionu potrošnju,
- korišćenje jednokratnih prihoda budžeta, prije svega, za prijevremenu otplatu skupog duga nastalog u periodu 2009-2011. godine, kapitalne investicije, a u određenim slučajevima i za jednokratne isplate troškova za tehnološke viškove ili prekvalifikacije radne snage.
- povećanje tekuće potrošnje samo za razvojne projekte, uz istovremeno ukidanje neracionalnih programa javne potrošnje.
- Smanjivanjem potrošnje stvorile bi se pretpostavke za dodatno smanjivanje poreskih stopa

U cilju donošenja održivog budžeta za 2010. i naredne godine, u 2009. godini su donijete ili su inicirane izmjene zakonske regulative koje su u 2010. godini dovele do promjena na strani tekućih budžetskih prihoda. Povećane su akcize na mineralna ulja kao i akcize na duvan i duvanske proizvode. Smanjenje poreza na dohodak fizičkih lica kao i predložene izmjene i dopune zakona o obaveznom socijalnom osiguranju su mjere koje će dovesti do daljeg rasterećenja obaveza poslodavca u cilju stvaranja što povoljnijeg okruženja za razvoj poslovanja. Izmijene su i poreske stope

definisane Zakonom o porezu na upotrebu putničkih motornih vozila, plovniha objekata, vazduhoplova i letilica.

Izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak fizičkih lica i Izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje značajno su promijenjene poreske stope. U tabeli br. 5 date su prethodne i važeće poreske stope:

Tabela br. 5 - Neto efekat izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak fizičkih lica i Izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje

OPIS	2009	2010
Porez na dohodak fizičkih lica	12%	9%
Neoporezivi dio zarade (mjesečno)	70 €	0 €
Ukupni doprinosi na teret poslodavca	14.5%	9.80%
Ukupni doprinosi na teret zaposlenog	17.5%	24.0%
Ukupni doprinosi na obavezno penzijsko osiguranje	20.5%	20.5%
Ukupni doprinosi na obavezno zdravstveno osiguranje	10.5%	12.3%
Ukupni doprinosi na osiguranje od nezaposlenosti	1.0%	1.0%
Ukupno doprinosi na obavezno socijalno	32.0%	33.8%

Izvor: Ministarstvo finansija Crne Gore

Osim ovih zakona, u 2010. godini inicirane su Izmjene i dopune Zakona o finansiranju lokalne samouprave, koje je usvojila Vlada CG, i trenutno se nalazi u Skupštinskoj proceduri. Izmjenama i dopunama navedenog zakona, značajno se mijenjaju izvori finansiranja lokalne samouprave. Naime, ukudaju se neki izvori prihoda koji se u praksi nisu pokazali kao efikasni, npr. Porez na potrošnju i Porez na firmu ili naziv. Sa druge strane, izvori prihoda koji su do sada bili u nadležnosti centralnog budžeta i bili dijeljeljeni između centralnog budžeta i lokalnih samouprava sada su u nadležnosti opština ili se promijenio način raspodjele:

- Umjesto dosadašnjih 30 %, opštinama pripada 70 % Naknada za korišćenje prirodnih dobara;
- Umjesto dosadašnjih 70 % Poreza na promet nepokretnosti, opštinama sada pripada 90 %, i to 80 % opštinama na čijoj teritoriji je porez naplaćen, a 10 % preko Egalizacionog fonda;
- 40 % od ukupno naplaćenih koncesionih Naknada od igara na sreću (do sada su bile 100 % prihod budžeta CG);
- Porez na upotrebu motornih motornih vozila, plovniha objekata, vazduhoplova i letilica u visini od 100 % ukupno ostvarenih prihoda po ovom osnovu (do sada bio prihod budžeta CG);
- 20 % naplaćenih naknada za korišćenje morskog dobra (do sada bio 100 % prihod Javnog preduzeća za upravljanje morskim dobrom);
- Prijestonici Cetinje je povećana stopa prireza na porez na dohodak fizičkih lica sa 15 % na 16 %;

2. NETO EFEKAT UTICAJA IZGRADNJE SISTEMA HIDROELEKTRANA NA MORAČI NA MAKROEKONOMSKE I FISKALNE VARIJABLE – SCENARIO 0

Prije izrade analize koja bi se bazirala na utvrđivanju pozitivnih efekata izgradnje HE „Morača“ na makroekonomske tokove i održivost fiskalnog sistema, početni Scenario u odnosu na koji će se vršiti upoređenja je tzv. „Bazni“ ili „Scenario 0“ (u daljem tekstu će ovaj Scenario biti kategorisan kao Scenario 0), koji pretpostavlja da u narednom periodu neće doći do izrade HE „Morača“. On sa sobom povlači i određene egzogene pretpostavke koje se tiču dugoročnog kretanja najvažnijih makroekonomskih varijabli koje dajemo u ovom poglavlju. Ukupni rezultati Scenarija 0, bazirani da predstavljenim hipotezama su dati u Apendiksu 1.

2.1. Kretanje realnog BDP-a i populacije Crne Gore 2010-2066 u Scenariju 0

Bazni Scenario predstavlja scenario kreiran na osnovnoj pretpostavci da ne dolazi do gradnje četiri hidroelektrane (HE „Andrijevo“, HE „Milunovići“, HE „Raslovići“, HE „Zlatica“) na rijeci Morača. Kretanje BDP-a, odnosno njegov realni rast predstavlja jednu od tri varijable koje su egzogeno postavljene u modelu, tj. čiji rast je egzogeno pretpostavljen od strane autora modela.

Pošto realni rast BDP-a, na period od 50 godina unaprijed nije moguće projektovati niti jednim modelom (najrazvijeniji strukturni model BEQM Centralne banke Engleske ima horizont prognoze do dvije godine), autori su pretpostavke bazirali na sledećim činjenicama. Crnogorska ekonomija predstavlja jednu od tranzicionih zemalja, koja je do pojave finansijske krize imala ubrzan privredni rast. Osnovna pretpostavka je da će i u narednom periodu Crna Gora imati privredni rast iznad prosjeka zemalja članica Eurozone i EU27, ali da će se ta razlika vremenom („catch up effect“) smanjivati, posebno nakon ulaska Crne Gore u EU. Ovom projekcijom nisu obuhvaćeni scenariji koji su manje vjerovatni (politički sukobi, ekonomske sankcije, prirodne nepogode) koje je nemoguće modlom predvidjeti, već je za osnov uzeta stopa rasta realnog BDP-a iz prethodnih godina, koja je usklađena sa stopom rasta realnog BDP-a koja je predviđena za zemlje članice EU zone.

Tako je pretpostavka da će privredni rast u ovoj godini, mjeren realnom stopom rasta biti na nivou od 0,5%, a da će privredni rast u 2011. godini biti na nivou od 2,5%, (poslednja raspoloživa projekcija stope, imajuću u vidu nisku osnovicu iz 2009 i 2010. godine rast u period 2012-2017, kretati u rasponu od 4,5% do 5%. Kako se Crna Gora bude približavala EU, to će njen rast biti uravnoteženiji i zadržati se na dugoročnom nivou od 2,5%.

Kretanje populacije je veoma teško aproksimirati, jer je teško procijeniti fluktuaciju kretanja populacije, prije svega radne snage, poslije pristupanja Crne Gore Evropskoj Uniji. Naime, Crna Gora se trenutno zajedno sa Bugarskom (-0,79%), Kukovim i Marjanskim ostrvima zemlja sa najnižom stopom rasta populacije (-0,85%), dok je trenutni svjetski prosjek 1,13%. Dugoročna pretpostavka koja je uzeta iz proračuna IMF-a, za realni rast BDP-a Crne Gore, podrazumijeva rast populacije Crne Gore od 5 promila na godišnjem nivou.

2.2. Indeks potrošačkih cijena i BDP deflator-Scenario 0

Pri određivanju kretanja indeksa potrošačkih cijena (CPI) endogenost ove varijable se ogledala u postepenom prilagođavanju ekonomije Crne Gore Mاستriškim kriterijuma. Jedan od najvažnijih elemenata Mاستrihta koji će crnogorska ekonomija morati da se prilagodi je stopa CPI (indeksa potrošačkih cijena) koja treba da bude na nivou prosjeka zemalja članica EMU (Evropske Monetarne Unije), sa 3 najniže ostvarene stope CPI. Stoga stabilna inflacija, predstavlja dugoročnu pretpostavku Scenarija 0, prema kojoj je CPI od 2% na godišnje nivou uzet kao dugoročni prosjek. Fluktuacije ovog parametra će naravno postojati kako u srednjem tako i u dugom roku, ali pretpostavka koju smo uzeli je kretanje dugoročnog prosjeka, koji bi se trebao zadržati na nivou od 2%, i koji sa sadašnjeg stanovišta empirijske literature predstavlja "optimalnu" stopu inflacije. Pojam „optimalne stope inflacije“ definitivno je teško numerički odrediti i veoma je teško unificirati za različite zemlje. Tako u Centralnoj banci Engleske ciljane CPI je postavljena na 2%, u SAD-u je proračunato da nivo u rasponu 0,7-1,4% predstavlja stopu koja obezbjeđuje najefikasnije ponašanje investitora, ostavljajući dovoljno mjesta za manevrisanjem instrumentima monetarne politike. U slučaju Crne Gore, imajući u vidu da nema svoju aktivnu monetarnu politiku, njen uticaj na kretanje inflacije je limitiran. Imajući u vidu da je unilaterano eurizovana njena sadašnja stopa u velikom zavisi od inflacije u zemljama EMU, a približavanjem ERM II režimu (koji je modelom određen za 2018. Godinu, vidjeti Sliku 1), ona će svoju fiskalnu i strukturnu politiku upotpunosti prilagoditi kretanju CPI u najstabilnijim ekonomijama EMU.

Slika br. 1 - Kretanje stope inflacije u Eurozoni, 2004-2010

Izvor: ECB, 2010

BDP deflator kao indikator nivoa cijena proizvoda proizvedenih u Crnoj Gori predstavlja jedan od najvažnijih indikatora konkurentnosti domaće privrede. Iako bi u idealnim uslovima nivo deflatora bio jednak nivou CPI, u slučaju Crne Gore, pretpostavka je da je deflator stabilan i targetiran na 2% u dugom roku.

2.3. Kretanje bilansa plaćanja Crne Gore sa posebnim osvrtom na tekući račun - Scenario 0

Kao što smo naveli Crna Gora predstavlja otvorenu ekonomiju koja je od 2005. godine postaje destinacija priliva stranih direktnih investicija. Naporedo sa prilivom stranih direktnih investicija (SDI) dolazi do rasta uvoza koji je rezultiran prije svega visokom investicionom tražnjom kao i tražnjom privatnog sektora.

Jedna od osnovnih karakteristika priliva SDI u Coru Goru je da ona nema izražen trend na mjesečnom nivou, što ukazuje da je kretanje priliva SDI veoma nepredvidivo osim u slučaju unaprijed planiranih priliva određenih privatizacionim planom.

Tabela br. 6 - Kretanje statistike bilansa plaćanja Crne Gore period buma 2006-2007

	2006.	2007.	Promjena u %	% BDP*
A. TEKUĆI RAČUN (1+2+3+4)	-531.207	-642.786	21,00	-22,89
1. ROBE	-849.325	-1.159.322	36,50	-41,29
1.1. Izvoz	648.327	543.411	-16,18	19,35
1.2. Uvoz	1.497.651	1.702.733	13,69	60,64
2. USLUGE	197.099	440.133	123,31	15,67
2.1. Prihodi	418.036	674.056	61,24	24,01
2.2. Rashodi	220.937	233.923	5,88	8,33
3. DOHOCI	30.800	17.010	-44,77	0,61
3.1. Prihodi	65.334	89.420	36,87	3,18
3.2. Rashodi	34.534	72.410	109,68	2,58
4. TEKUĆI TRANSFERI	90.220	59.394	-34,17	2,12
4.1. Transferi u Crnu Goru	108.555	100.775	-7,17	3,59
4.2. Transferi iz Crne Gore	18.336	41.381	125,69	1,47
B. KAPITALNI I FINANSIJSKI RAČUN	536.502	753.035	40,36	26,82
1. RAČUN KAPITALA	-14.028	-1.435	-89,77	-0,05
2. FINANSIJSKI RAČUN (1+2+3+4+5)	550.529	754.469	37,04	26,87
1. Direktne investicije-neto	466.701	524.876	12,47	18,69
2. Portfolio investicije-neto	-9.944	4.692		0,17
3. Ostale investicije-neto	230.820	375.702	62,77	13,38
4. Promjena rezervi CBCG	-137.047	-150.800	10,04	-5,37
C. NETO GREŠKE I OMAŠKE (-A-B)	-5.295	-110.249		

Izvor: CBCG, kalkulacije 2010

Tabela br. 7 - Kretanje statistike bilansa plaćanja Crne Gore period poslije buma 2008

	2007.	2008.	Promjena u %	% BDP*
A. TEKUĆI RAČUN (1+2+3+4)	-642.786	-1.005.664	56,45	-30,12
1. ROBE	-1.159.322	-1.489.603	28,49	-44,61
1.1. Izvoz	543.411	519.088	-4,48	15,55
1.2. Uvoz	1.702.733	2.008.691	17,97	60,16
2. USLUGE	440.133	403.082	-8,42	12,07
2.1. Prihodi	674.056	754.278	11,90	22,59
2.2. Rashodi	233.923	351.196	50,13	10,52
3. DOHOCI	17.010	7.785	-54,23	0,23
3.1. Prihodi	89.420	128.356	43,54	3,84
3.2. Rashodi	72.410	120.570	66,51	3,61
4. TEKUĆI TRANSFERI	59.394	73.072	23,03	2,19
4.1. Transferi u Crnu Goru	100.775	109.321	8,48	3,27
4.2. Transferi iz Crne Gore	41.381	36.248	-12,40	1,09
B. KAPITALNI I FINANSIJSKI RAČUN	753.035	1.049.288	39,34	31,43
1. RAČUN KAPITALA	-1.435	-463	-67,75	-0,01
2. FINANSIJSKI RAČUN (1+2+3+4+5)	754.469	1.049.751	39,14	31,44
1. Direktne investicije-neto	524.876	567.609	8,14	17,00
2. Portfolio investicije-neto	4.692	-15.538		-0,47
3. Ostale investicije-neto	375.702	342.378	-8,87	10,25
4. Promjena rezervi CBCG	-150.800	155.301		4,65
C. NETO GREŠKE I OMAŠKE (-A-B)	-110.249	-43.624		

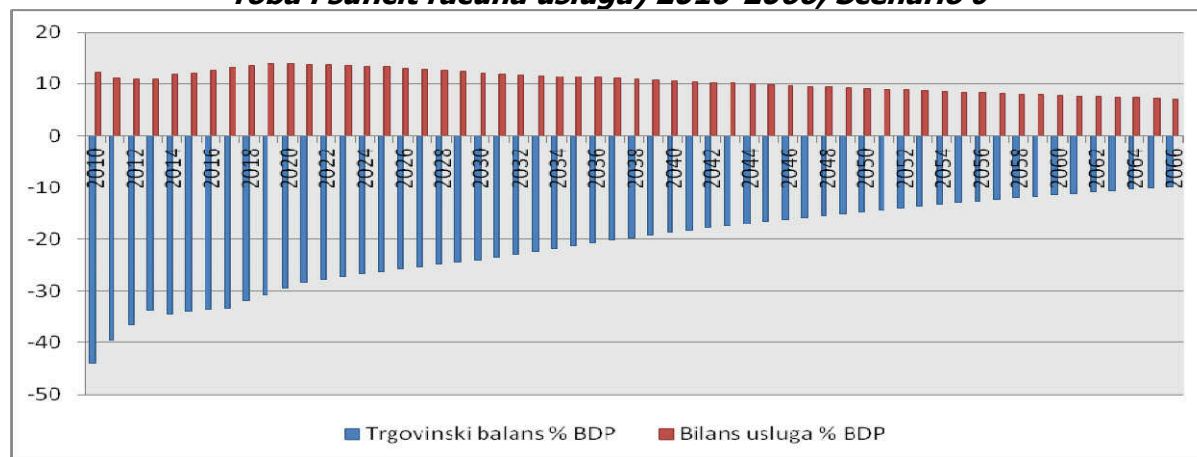
Izvor: CBCG, kalkulacije 2010

Početna pretpostavka Scenarija 0 je da je održanje visokog spoljnotrgovinskog deficita u dugom roku (koje prelazi 30% BDP-a) nemoguće. Naime iako je visok uvoz u Crnoj Gori vođen prilivom SDI, ipak u dugom roku visok deficit tekućeg računa neće moći da se finansira kapitalnim prilivima, jer to dovodi do značajnog rasta državnog duga. Prema rezultatima empirijskih analiza, u slučaju tranzicionih zemalja deficit tekućeg računa BOP-a koji je viši od 9% BDP-a, dovodi do makroekonomske nestabilnosti na dugi rok. Imajući u vidu Mastroški kriterijum da spoljni dug ne smije preći 60% BDP-a, pretpostavka Scenarija 0 je da tokom finansijke krize u 2010. i 2011. godine dolazi do značajnog prilagođavanja uvoza uslijed pada domaće tražnje i niže likvidnosti privrede, koja će poslije rasti ali neće dostići nivo deficita iz 2007. godine (prema poslednjoj raspoloživoj statistici MONSTAT-a oko 50% BDP-a).

Prema projekcijama Scenarija 0, deficit tekućeg računa do 2020. bi se sveo na 16,2% procijenjenog realnog BDP-a. Ovaj deficit je baziran na scenariju umjerenog rasta uvoza, koji u prosjeku raste svega 1%, dok sa druge strane raste izvoz usluga, koji od godine do godine varira od 5%-12%. Pretpostavka je da bi ulaskom Crne Gore u EU došlo do značajnog smanjenja necarinskih barijera, rasta internacionalne konkurentnosti crnogorske privrede posebno u sektoru usluga, koja bi dovela do daljeg snižavanja spoljnotrgovinskog deficita na nivo od svega 12,4% BDP-a do 2030. godine. Naporedo, sa usklađivanjem crnogorske ekonomije sa trgovinskim

partnerima unutar EU, u dugom roku 2060-2066, ravnotežni spoljnotrgovinski deficit bi se kretao u nivou od 3,8% do 2,9% BDP-a, što predstavlja deficit tekućeg računa koji je na nivou razvijenih zemalja, i koji se može finansirati bez značajnih posljedica po spoljni dug, uz nesmetano poštovanje kriterijuma Mاستrihta.

Grafik br. 1 - Kretanje deficita tekućeg računa platnog bilansa (deficit tačuna roba i suficit računa usluga) 2010-2066, Scenarij 0

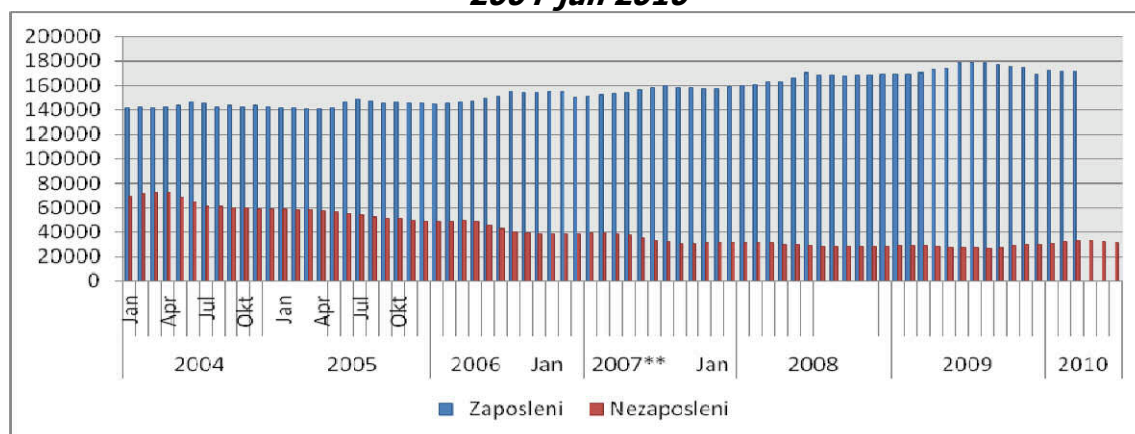

Izvor: CBCG, kalkulacije 2010

2.4. Kretanje zaposlenosti - Scenarij 0

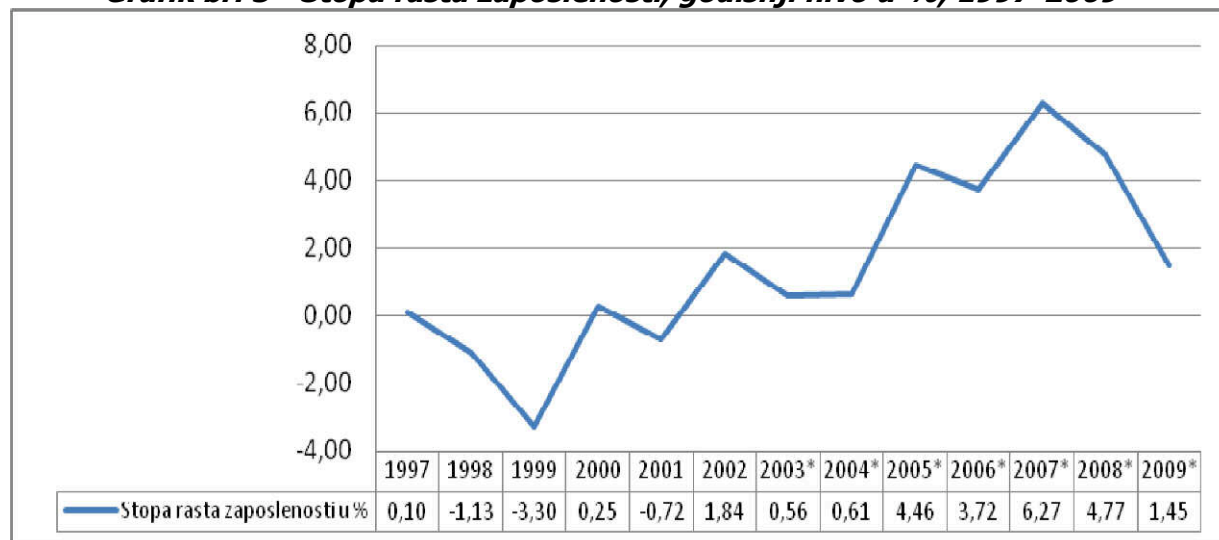
Pretpostavka je da će poslije finansijske krize koja je prouzrokovala rast nezaposlenosti u Crnoj Gori od 1,5 p.p. u periodu jun 2009-jun 2010, doći do blagog oporavka tržišta rada, pri čemu taj oporavak neće imati trend rasta kao u periodu 2006-2008. Naime, realno je očekivati će se u narednom periodu procesuirati socijalni programi velikih kompanija koji zbog niskog nivoa efikasnosti moraju da otpuste značajan broj radnika tokom 2011 i 2012, što će sve usloviti dalje pritiske ka povećanju stope nezaposlenosti. Kada govorimo o trendu kretanja stope rasta broja zaposlenih na godišnjem nivou on varira od -1,2% u 1999. godini do 6,27% u 2009. U prosjeku, u periodu 1997-2009, rast zaposlenih na godišnjem nivou je iznosio 1,45% (vidjeti Grafik br. 2).

Grafik br. 2 - Pregled kretanja broja zaposlenih i broja nezaposlenih u Crnoj Gori 2004-jun 2010

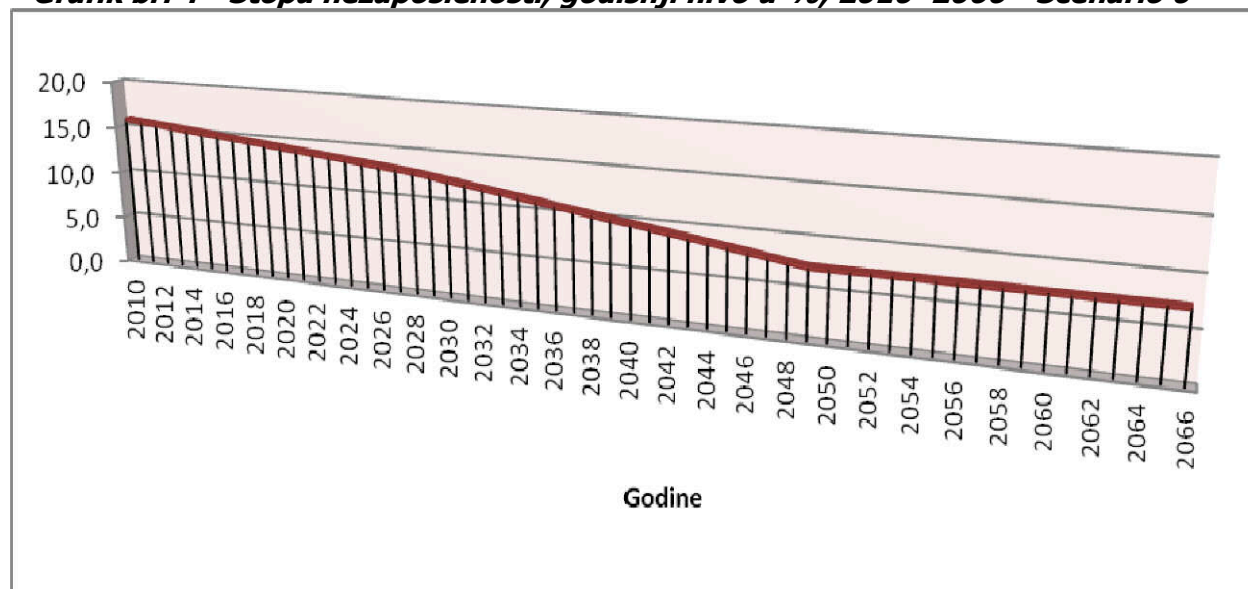
Izvor: CBCG, kalkulacije 2010

Grafik br. 3 - Stopa rasta zaposlenosti, godišnji nivo u %, 1997-2009

Pretpostavka Scenarija 0 je da će u narednom periodu dugoročni rast broja zaposlenih biti na nivou od 1,2% u narednih deset godina, nešto niži od prosjeka proteklih godina, imajući u vidu da je u stopa nezaposlenosti značajno smanjena kao i da se trenutna frikciona nezaposlenost nalazi na nivou od oko 7- 7,5%. Za period poslije potencijalnog ulaska u EMU pretpostavka je da bi došlo do fluktuacije radne snage iz manje razvijenih zemalja regiona koja će se reflektovati na nešto viši stepen zaposlenosti od 1,3% na godišnjem nivou, dok bi prosječan rast u period 2050-2066. bio stabilizivan na nivou od 1%, što bi odgovaralo stopi nezaposlenosti od 7,2% koja lako može biti absorbovana u ekonomiji Crne Gore i kao što smo već naveli, odgovara nivou frikcione (dugoročna nezaposlenost plus nezaposleni koji nisu u aktivnom traženju posla) nezaposlenosti u Crnoj Gori.

Grafik br. 4 - Stopa nezaposlenosti, godišnji nivo u %, 2010–2066 - Scenario 0

Izvor: Monstat, kalkulacije 2010

3. NETO EFEKAT UTICAJA IZGRADNJE SISTEMA HIDROELEKTRANA NA MORAČI NA MAKROEKONOMSKE – SCENARIO 1 (Izrada kote HE Andrijevo 285 mnv, proizvodnja 721 GWh)

Ovo poglavlje opisuje direktni nemultiplikovani finansijski uticaj izgradnje sistema hidroelektrana na Morači sa ciljem utvrđivanja neto efekta uticaja izvođenja ovog projekta na osnovne makroekonomske varijable.

Autori su mišljenja da neka zapažanja, kako laičke tako i stručne javnosti iznijeta tokom javne rasprave imaju svoju težinu i da ih treba uzeti u obzir. Ta zapažanja kao i nova saznanja autora su :

1. Ova analiza nije tipa Cost-Benefit tj. ne uzima u obzir nemonetarne efekte - uticaj na životnu sredinu i gubitak prirodnih ljepota i teritorije za buduće generacije- mada su ti troškovi djelimično uzeti u obzir u troškovima investicije (troškovi eksprprijacije i troškovi realizacije planova upravljanja društvenim i uticajima na životnu sredinu).
2. Autori su uzeli u obzir vrlo konzervativnu projekciju realnog rasta BDP-a koja se bazira na pretpostavci da multiplikativni efekat gotovo da ne postoji, ali je ona zadržana u konačnom dokumentu¹,
3. Autori su uzeli u obzir vrlo konzervativnu projekciju realnog rasta zarada da bi pocrtali neophodnost povećanja konkurentnosti crnogorske ekonomije,
4. Cijene struje, u osnovnom scenariju, u analizi Poyry-a, rastu po prosječnoj stopi od 4.4% (1.7 % prosječnog realnog rasta) što je znatno više od stope inflacije tako da to proizvodi značajno viši rast prihoda u dugom roku. Najnovije analize stručnjaka govore o znatno višim troškovima eksploatacije fosilnih goriva , što će vjerovatno biti stimulus dodatnom rastu cijena struje.
5. Multiplikativni efekti na rast BDP-a su manji nego što su autori prvobitno kalkulisali, tako da su u konačnom dokumentu zanemareni, iako je realna pretpostavka da će ti efekti u periodu kad država preuzme vlasništvo nad hidroelektranama biti značajni,
6. Autori nijesu uzeli u obzir pretpostavke o rastu zaposlenosti u sektoru turizma jer su te informacije tretirane s značajnom rezervom,
7. Procijenjeno je da će prirast fiskalnih prihoda (prihod od kapitala) u periodu posle preuzimanja HE na Morači biti 20% od ukupne dobiti tj. da će ostatak služiti za dalje investiranje.

¹ Generalna primjedba eksternih savjetodavaca je da je nemoguće inkorporirati cjelokupni efekat uticaja izgradnju na nivo BDP-a , tj na određivanje nivoa multiplikatora, pa ga je bolje izostaviti.

8. Plaćanje poreza na dodatu vrijednost, shodno zakonu, podliježe institutu povraćaja PDV tako da ga ne treba uzimati u obzir u kalkulaciji fiskalnih prihoda,
9. Podaci o BDP-u su ažurirani shodno saopštenju Monstata o BDP-u za 2009. godinu, kao i najnovijim srednjoročnim projekcijama Ministarstva finansija
10. Vlada bi u ukupnim troškovima investicije učestvovala s 60 miliona eura , kojima bi bilo finansirani eksproprijacija zemljišta i zaštita manastira Morača.
11. Rast BDP-a u operativnoj fazi je značajan, ali to nije slučaj s BNP-om (Bruto nacionalnim proizvod) jer je realna pretpostavka da će se dobit transferisati vlasnicima.

Analiza je zasnovana na dva podscenarija koja se odnose na različito trajanje koncesionog perioda. Prvi podscenario –Scenario 1, predstavlja slučaj u kojem će investitor moći da upravlja elektranom na period od 30 godina, poslije čega bi HE sistem bio predat na raspolaganje Vladi Crnoj Gori, bez nadoknade. Drugi Scenario–Scenario1b, predstavlja slučaj kada je koncesija produžena za dodatnih 20 godina. U ekonomskom smislu alternacija produžavanja koncesije sa 30 na 50 godina, nema direktni uticaj na makroekonomske tokove. Oni su vidljivi na fiskalnim tokovima, što će biti prezentirano u ovom poglavlju, tako da će u Apendiksu 2 biti prezentovana razlika u fiskalnim prihodima Scenarija 1 (koncesija 30 godina) i Scenarija 1b (koncesija 50 godina), dok će u Apendiksu 3 biti prezentovana razlika u fiskalnim prihodima Scenarija 2 (koncesija 30 godina) i Scenarija 2b (koncesija 50 godina).

3.1. Ulazne pretpostavke Scenarija 1- Investicioni troškovi

Osnovna pretpostavka je da se sa izgradnjom HE na Morači započinje 2011. godine, i da projekat traje 6 godina sa završetkom u 2016. godini. Uzeta je restriktivna pretpostavka da u tom periodu budu završeni svi radovi na HE, i da proces proizvodnje počinje na samom kraju poslednje godine izgradnje, tako da se vidljivi ekonomski efekti osjećaju tokom naredne (2017) godine. U procjeni troška investicije, autor je pošao od pretpostavke koja je data u Poyry-jevoj analizi Troškova investicije (Tabela 12-31 osnovnog dokumenta):

Tabela br. 8 - Troškovi investicije u HE „Morači“, milioni Eura

	Viša Kota Scenario 1	Niža Kota Scenario 2
M€	543	493,7
Gradjevinski radovi	248	236,2
Andrijevo	110	
Raslovići	43	
Milunovići	45	
Zlatica	50	
Turbine i elektromehanička Oprema	142	142
Andrijevo	70	
Raslovići	24	
Milunovići	24	
Zlatica	24	
Putevi	58	46,7
Eksproprijacija	57	36,1
Prenos	13	13
ESMPŠ	12	10
Troškovi vlasnika	10	10
Zaštita manastira Morača	3	0

Izvor: Tehničko-ekonomska analiza HE "Morača", Poyry, 2009

Kao i tempa raspodjele troškova po godinama (Tabela 12-32 osnovni dokument), koje je ova kompanija bazirala na komparativnim analizama sličnih projekata:

Tabela br. 9 - Raspored troškova investicija po godinama izgradnje

M€	Ukupno	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gradjevinski radovi	248	0%	20%	18%	23%	22%	13%	4%
Elektro-mehanička oprema	142	0%	0%	20%	25%	29%	26%	0%
Ostalo (prenos, putevi, itd.)	153	0%	17%	9%	25%	30%	20%	0%
UKUPNO	543	0%	14%	16%	24%	26%	18%	2%

Izvor: Tehničko-ekonomska analiza HE "Morača", Poyry, 2009

3.2. Ulazne pretpostavke Scenarija 1 - proizvodnja i cijena električne energije

Za razradu analize Scenarija1 je uzeta pretpostavka da je godišnji prosjek proizvodnje 721 GWh, prema podacima raspoloživim iz (Poyry-jeve analize Slika 12-66, p.152), koja će imati svoju prodajnu cijenu bazirano na očekivanoj cijeni koja je dobijena kao prosjek ponderisanog prosjeka osnovnog, srednjeg vršnog i visokog opterećenja, tako da je u analizi razmatran srednji slučaj Analize troškova i koristi. Pretpostavka je da će do kraja eksploatacije 2066, 75% proizvedene energije biti opredijeljeno za izvoz dok će ostatak biti opredijeljen za domaće tržište koje će djelimično supstituirati uvoz električne energije (Tabela br. 10) koji je u 2008. godini

dostigao 114,3 miliona Eura, dok je izvoz na godišnjem nivou je u porotekle 4 godine konstantan i procijenjen na oko 10,5 miliona Eura godišnje.

Tabela br. 10 - Uvoz Električne energije u Crnu Goru iz okruženja u Eurima

	2008	2009	I-VII 2010
Uvoz	114.309.681,31	68.148.260,51	12.526.479,67

Izvor: MONSTAT, 2010

3.3. Ulazne pretpostavke Scenarija 1 - Zaposlenost

U analizi je razrađen kvantifikovani efekat direktnog uticaja izradnje HE na broj zaposlenih i kao posljedica izgradnje HE (broj radnika zaposlen tokom izgradnje kao i broja radnika koji će raditi u toku eksploatacije HE "Morača"), dok u estimaciju nisu uračunati zaposleni koji bi mogli rasti uslijed pozitivnih eksternalija izgradnje HE "Morača" u sektorima koji nisu direktno povezani sa njenom eksploatacijom. Ta vrsta estimacije imajući u vidu izrazit sezonski karakter naše zaposlenosti, ne bi imala realnih osnova za procjenu u dugom roku. Jedino egzogeno ograničenje je pretpostavka da je trenutna frikciona nezaposlenost u Crnoj Gori na nivou od oko 7%:

Tabela br. 11 - Broj radnika predviđen za izgradnju HE Andrijevo

	I	II	III	IV	V	VI
VS	9	21	21	22	21	21
SSS	11	36	40	39	46	42
VK	55	63	96	100	153	41
KV	141	143	189	226	257	25
PK	84	118	155	217	284	18
UKUPNO	300	381	501	604	757	147

Izvor: Ministarstvo ekonomije Crne Gore, 2010

Tabela br. 12 - Broj radnika predviđen za izgradnju HE Raslovići i HE Milunovići (posebno)

	I	II	III	IV	V	VI
VS					16	
SSS					28	
VK					33	
KV					129	
PK					147	
UKUPNO					353	

Izvor: Ministarstvo ekonomije Crne Gore, 2010

Tabela br.13 - Broj radnika predviđen za izgradnju HE Zlatice

	I	II	III	IV	V	VI
VS					21	
SSS					46	
VK					112	
KV					235	
PK					230	
UKUPNO					545	

Izvor: Ministarstvo ekonomije Crne Gore, 2010

S obzirom da je za HE Zlatice Milunovići i Raslovići data samo maksimalna zaposlenost u 5-toj godini to su autori napravili procjenu ukupne zaposlenosti

Ukupno						
	I	II	III	IV	V	VI
UKUPNO	793	1007	1325	1597	2012	215
						6950

Ulazne pretpostavke koje su uzete kao proračuni Ministarstva ekonomije Crne Gore su:

- Analiza radne snage po kvalifikacionoj strukturi data je u dokumentaciji detaljno samo za HE Andrijevo, a za ostale objekte samo za godine kada je maksimalni broj radnika na gradilištu.
- Broj radnika po strukturi za Rasloviće, Milunoviće i Zaticu po godinama je određen na osnovu proporcijanog odnosa radnika potrebnih na HE Andrijev.
- HE Andrijevo se gradi 6 godina,
- HE Zlatice se gradi 5 godina,
- HE Raslovići i HE Milunovići 5,5 godina,
- Radnici u zavisnosti djelatnosti njihovih preduzeća (specifični poslovi) se konstantno smjenjuju u zavisnosti od faze izgradnje. Ukupni broj radnika koji će proći kroz ova gradilišta je dat u dokumentaciji: Andrijevo – 869 radnika, Raslovići, Milunovići i Zlatice po 639 radnika. Ukupno bi kroz fazu izgradnje prema procjenama Ministarstva ekonomije radilo 2.786 radnika.

3.4. Ostale egzogene pretpostavke

Pretpostavka modela je da Crna Gora ulazi u EU tokom 2015. godine dok je horizont ulaska u EMU ostavljen za 2020. godinu, tj. Crna Gora mora prema datom scenariju poštovati RME2 kriterijume Mastrihta od 2018. godine.

Scenarijom nisu predviđeni slučajevi koji imaju malu vjerovatnoću, politička nestabilnost, poplave, suše, zemljotresi, koji bi direktno uticali na rezultate projekcija, ali koji se modelom ne mogu internalizovati.

3.5. Neto efekat uticaja izgradnje HE „Morača” na makroekonomske varijable - Scenario 1 (Kota HE Andrijevo 285 mnv i proizvodnja 721 GWh)

Pri samom procesu izrade input-output tabela, koji se bazirao na kreiranju seta scenarija definisanih predlogom projekta, autori su koristili set pretpostavki koji bi trebalo da omoguće kvalitetnu aproksimaciju dugoročnog privrednog rasta, kretanja inflacije, nivoa zarada kao i uticaja na zaposlenost, i spoljnotrgovinski deficit. Ukupni agregatni rezultati Scenarija1 i Scenarija 1b su dati u Apendiksu 2.

3.5.1. Neto efekat Scenario 1 - uticaj na realni BDP Crne Gore (Kota HE Andrijevo 285 mnv i proizvodnja 721 GWh)

Neto efekat uticaja izgradnje HE „Morača” na privredni rast je predstavljen kretanjem nominalnog BDP-a u periodu 2011-2066. godine. Scenario analizom su izdvojeni neto efekti izgradnje i operativne faze HE „Morača” (Tabela 12), koji su po godinama predstavljeni u Apendiksu 2.

Za potrebe analize smo u Tabeli 14 izdvojili najznačajnije veremenske tačke analize: period izgradnje (2011-2016), period završetka koncesije (2046), godina preuzimanja HE „Morača” od investitora i prelazak na državno vlasništvo (2047) i konačno godina alternativnog završetka koncesije (2066), koja ujedno predstavlja i kraj horizonta projekcije.

Tabela br. 14 - Neto Efekat uticaja izgradnje HE na Morači na kretanje realnog BDP-a

Godina	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2046	2047	2066
Povećanje BDP –Scenario 1 v.s. Scenario 0	0.7	0.8	1.1	1.2	1.4	0.1	1.6	1.7	1.7
Povećanje BDP (€ miliona, tekuće cijene)	22.3	28.7	39.7	48.4	58.4	6.4	303.5	339.4	793.7
Povećanje BDP (€ mil. u cijen. iz 2010)	21.8	27.3	36.7	43.6	51.3	5.5	143.5	157.3	252.6
Direktno	14.8	18.8	24.7	29.7	37.5	4.0	134.0	147.6	237.2
Građevinarstvo	14.8	18.8	24.7	29.7	37.5	4.0	0.0	0.0	0.0
Faza eksploatacije	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	134.0	147.6	237.2
Indirektno	7.1	8.5	12.0	13.8	13.9	1.5	9.6	9.8	15.4
Proizvodnja	0.2	0.3	0.4	0.5	0.6	0.1	0.1	0.1	0.1
Transport	1.4	1.7	2.3	2.8	3.5	0.4	0.2	0.2	0.2
Trgovina i usluge	1.5	1.9	2.5	3.0	3.8	0.4	0.1	0.1	0.1
Indirektni porezi	4.0	4.6	6.8	7.6	6.0	0.7	9.2	9.4	15.1

Direktni uticaj izgradnje HE „Morača” na rast BDP-a do završetka izgradnje 2016. godine iznosi 204,1 miliona Eura , odnosno 186,2 miliona eura mjereno realnim cijenama iz 2010. godine.

Najveća dodata vrijednost se u periodu 2011-2016, se ostvaruje u sektoru građevinarstva (129,4 mil eura, mjereno cijenama iz 2010. godine), transporta (12,1 mil eura, mjereno cijenama iz 2010. godine) i trgovine i usluga (13 mil eur, mjereno cijenama iz 2010. godine), kao i indirektnih poreza koji se realizuju prije

svoga oporezivanjem u unutrašnjem prometu (31,5 mil eur, mjereno cijenama iz 2010. godine).

U operativnoj fazi uticaj na BDP kreće se na nivou od oko 1.7% BDP-a s obzirom da se rast cijena struje poklapa s rastom BDP-a. Nije uzet u obzir multiplikativni efekat na rast iako je realno pretpostaviti da će u trenutku preuzimanja i nakon toga HE Morača proizvoditi visoke prihode i da će značajan dio tih prihoda biti usmjeravan u nove investicije koje sa svoje strane mogu dodatno uticati na rast BDP-a. Tako se u 2046. godini se očekuje da će nominalni BDP biti na nivou od 19,061 miliona eur odnosno 19,951 miliona eur u 2047. BDP: Porast BDP-a u 2046. godini u odnosu na Nulti scenario iznosi 303 miliona eura mjereno nominalnim cijenama, odnosno 143,5 miliona eura mjereno konstantnim cijenama iz 2010. godine.

Konačno, Scenario 1 u 2066. godini predviđa nivo nominalnog BDP-a od 46.467 miliona eur u odnosu na Scenario 0, prema kome bi nominalni BDP u 2066. godini iznosio 45.673 miliona eura. Porast BDP-a u 2066. godini u odnosu na Scenario 0 iznosi 794 miliona eura mjereno nominalnim cijenama, odnosno 253 miliona eura mjereno konstantnim cijenama iz 2010. godine.

3.5.2. Neto Efekat Scenario 1 (Kota HE Andrijevo 285 mnv i proizvodnja 721 GWh)- uticaj na društveno blagostanje (BDP/per capita) Crne Gore

Neto efekat uticaja izgradnje HE „Morača“ na društveno blagostanje je predstavljen kretanjem nominalnog BDP-a per capita u periodu 2011-2066.Godine. Kao što smo već naglasili, pretpostavka je da će populacija Crne Gore u periodu 2011-2066, rasti sa prosječnom stopom od 5 promila.

Za potrebe analize smo u Tabeli br. 15 izdvojili najznačajnije vremenske tačke analize: period izgradnje (2011-2016), period završetka koncesije (2046), godina preuzimanja HE „Morača“ od investitora i prelazak na državno vlasništvo (2047) i konačno godina alternativnog završetka koncesije (2066), koja ujedno predstavlja i kraj horizonta projekcije.

Tabela br. 15 - Neto Efekat uticaja izgradnje HE na Morači na kretanje realnog BDP/capita (Eur) 2011-2066

Godina	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2046	2047	2066
Populacija Crne Gore	622.344	625.456	628.583	631.726	634.885	638.059	744.747	748.471	822.868
Eskont faktor=deflator	1.000	1.022	1.052	1.084	1.111	1.139	2.115	2.157	3.142
BDP Per capita Scenario 0 nominalne cijene 2010 (Eur)	4,861	5,066	5,425	5,828	6,241	6,684	25,187	26,202	55,505
BDP Per capita Scenario 0 stalne cijene 2010 (Eur)	4,861	4,957	5,155	5,376	5,617	5,869	11,911	12,148	17,665
BDP Per capita Scenario 1 nominalne cijene 2010 (Eur)	4,861	5,102	5,471	5,891	6,317	6,775	25,594	26,655	56,470
BDP Per capita Scenario 1 stalne cijene 2010 (Eur)	4,861	4,992	5,198	5,434	5,686	5,949	12,104	12,358	17,972

Prema Scenariju 1 BDP per capita na kraju 2016. godine bi iznosio 7,133 Eur-a mjereno nominalnim cijenama (odnosno 6,111 Eura mjereno u stalnim cijenama iz 2010. godine) u odnosu na Scenario 0 prema kome bi BDP per capita na kraju 2016. godine iznosio 7,123 Eura mjereno nominalnim cijenama (odnosno 6,102 Eura mjereno u stalnim cijenama iz 2010. godine). BDP po glavi stanovnika je u periodu 2011-2016. godini u odnosu na Scenario 0 viši za 322 eura u tekućim cijenama ili 294 eura mjereno konstantnim cijenama iz 2010. godine.

Na kraju perioda trajanja koncesije 2046. godine BDP per capita bi iznosio 25,594 Eura mjereno nominalnim cijenama (odnosno 12.104 Eura mjereno u stalnim cijenama iz 2010. godine) u odnosu na Scenario 0 prema kome bi BDP per capita na kraju 2046. godine iznosio 25.187 Eura mjereno nominalnim cijenama (odnosno 11.911 Eura mjereno u stalnim cijenama iz 2010. godine). Porast BDP-a po glavi stanovnika u 2046. godini u odnosu na Scenario 1 iznosi 408 Eura mjereno nominalnim cijenama, odnosno 193 Eura mjereno konstantnim cijenama iz 2010. godine.

Konačno u 2066. godini prema Scenariju 1 BDP per capita bi iznosio 56.470 Eura mjereno nominalnim cijenama (odnosno 17.972 Eura mjereno u stalnim cijenama iz 2010. godine) u odnosu na Scenario 0 prema kome bi BDP per capita na kraju 2046. godine bi iznosio 55.505 Eura mjereno nominalnim cijenama (odnosno 17.665 Eura mjereno u stalnim cijenama iz 2010. godine). Porast BDP-a po glavi stanovnika u 2066. godini u odnosu na Nulti scenario iznosi 965 Eura mjereno nominalnim cijenama, odnosno 307 Eura mjereno konstantnim cijenama iz 2010. godine

3.5.3. Neto Efekat Scenario 1 (Kota HE Andrijevo 285 mnv i proizvodnja 721 GWh)- uticaj na trgovinski deficit tekućeg računa BOP-a Crne Gore

Neto efekat uticaja izgradnje HE „Morača“ na trgovinski bilans tekućeg računa platnog bilansa predstavlja jedan od segmenata crnogorske ekonomije u kojim izgradnja HE „Morača“ ima najznačajniji efekat. Naime Crna Gora, kao mala otvorena ekonomija od 2005. godine, predstavlja zemlju sa visokim deficitom tekućeg računa platnog bilansa. Iako je ovaj deficit iniciran velikim prilivom SDI na kapitalnom računu BOP-a, sasvim je očigledno da visok deficit BOP-a, se ne može održati na dugi rok. Kad je u pitanju izgradnja HE „Morača“, inicijalni efekat tokom izgradnje predstavlja rast uvoza (pretpostavka je da će oko 90% repromaterijala biti uvezeno), koji će dovesti do rasta spoljnotrgovinskog deficita. Međutim, od momenta puštanja HE „Morača“ u proizvodnju, dolazi do značajnog smanjenja spoljnotrgovinskog deficita, kroz rast izvoza, i generalna je pretpostavka da će od 2020. tempo rasta uvoza linearno opadati u odnosu na tempo rasta izvoza. Pretpostavka je da proizvodnja HE „Morača“ djelimično kompenzira uvoz električne energije u Crnu Goru, tj. da je izvoz procijenjen na 75% proizvodnje, dok je 25% opredijeljeno za domaće tržište.

Za potrebe analize smo u Tabeli br. 16 izdvojili najznačajnije veremenske tačke analize: period izgradnje (2011-2016), period završetka koncesije (2046), godina preuzimanja HE „Morača“ od investitora i prelazak na državno vlasništvo (2047) i konačno godina alternativnog završetka koncesije (2066), koja ujedno predstavlja i kraj horizonta projekcije.

Tabela br. 16 - Neto Efekat uticaja izgradnje HE na Morači na kretanje trgovinskog deficita tekućeg računa platnog bilansa (hiljade Eur) 2011-2066

Godina	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2046	2047	2066
Bilans tekućeg računa % BDP-a (Scenario 1)	-31.6	-28.6	-26.5	-26.2	-24.2	-20.8	-2.4	-2.2	0.4
Trgovinski balans roba u mil. €	-1371.3	-1364.7	-1396.8	-1532.7	-1578.3	-1552.4	-2956.0	-3013.9	-4355.6
Bilans usluga u mil. €	363.1	380.8	412.1	483.3	532.3	602.7	2506.3	2581.5	4526.6
Trgovinski Bilans tekućeg računa	-1008.2	-984.0	-984.6	-1049.4	-1046.0	-949.6	-449.7	-432.4	171.0
Trgovinski balans roba % BDP	-43.0	-39.7	-37.5	-38.2	-36.5	-33.9	-15.5	-15.1	-9.4
Bilans usluga % BDP	11.4	11.1	11.1	12.1	12.3	13.2	13.1	12.9	9.7

Prema Scenariju 1 deficit trgovinskog deficita tekućeg računa BOP-a Crne Gore na kraju 2016. godine bi iznosio - 949,6 miliona eura mjereno nominalnim cijenama u odnosu na Scenario 0 prema kome bi na kraju 2016. godine bi iznosio -1007 eura mjereno nominalnim cijenama (pretpostavka je da već u 2016, počinje proizvodnja električne energije i njen izvoz). To znači da bi u 2016. godini procijenjeni deficit tekućeg računa platnog bilansa bio na nivou od 20.8% BDP-a prema Scenariju 1 dok bi isti iznosio 22,1% BDP-a u Scenariju 0 (vidjeti Apendiks 1). Takođe, u dugom roku električna energija će se nalaziti u top tri „robe“, čiji izvoz bi trebao da dovede do postepenog smanjenja spoljnotrgovinskog deficita i uravnoteženja tekućeg i kapitalnog računa.

Na kraju trajanja koncesije 2046. godine trgovinski deficit tekućeg računa bi iznosio 449,7 miliona Eura mjereno nominalnim cijenama, odnosno svega 2,4% BDP-a u odnosu na Scenario 0, prema kome deficit tekućeg računa bi iznosio 1.292 miliona Eura mjereno nominalnim cijenama, odnosno 6,9% procijenjenog BDP-a (vidjeti Apendiks 1).

Konačno u 2066. godini trgovinski **suficit** tekućeg računa bi iznosio 171 miliona eura mjereno nominalnim cijenama (54,4 miliona Eur-a mjereno stalnim cijenama iz 2010.), odnosno 0,4 procijenog % BDP-a u odnosu na Scenario 0 prema kome **deficit** tekućeg računa bi iznosio 1.314,8 miliona Eura mjereno nominalnim cijenama (418,4 miliona Eura mjereno stalnim cijenama iz 2010.), odnosno -2,9 % procijenjenog BDP-a (vidjeti Apendiks 1).

3.5.4. Neto efekat Scenario 1 (Kota HE Andrijevo 285 mnv i proizvodnja 721 GWh) - uticaj na zaposlenost Crne Gore

Neto efekat uticaja izgradnje HE „Morača“ na nivo zaposlenosti predstavlja jedan od najvećih izazazova, imajući u vidu da je veoma teško izvršiti estimaciju ukupne indukovane radne snage koja će se pojaviti u različitim granama kao posljedica

izgradnje HE „Morača“ na ukupni rast životnog standarda. Drugi izazov predstavlja pitanje da li će broj zaposlenih koji će biti upošljen tokom rada na izgradnji, nastaviti da bude dio aktivne radne snage ili će biti samo privremenog karaktera. Stim u vezi aproksimacija je urađena prema konzervativnom principu, da se izvrši procjena povećanja broja zaposlenih i uticaj na stopu nezaposlenosti isključivo za radnike koji će biti iskorišteni tokom izgradnje i tokom operativnog rada HE „Morača“, kao i posrednog povećanja zaposlenosti u granama koji će biti direktno povezane sa izgradnjom HE „Morača“ (transport, usluge, proizvodnja), sa pretpostavkom da će se poslije faze izgradnje, dio radne snage u građevinskom sektoru neće u potpunosti biti absorbovan od strane drugih projekata (izgradnja Autoputa, turistički kompleksi, itd), što se može vidjeti izrasta nezaposlenosti u 2016. godini.

Za potrebe analize smo u Tabeli 17 izdvojili najznačajnije vremenske tačke analize: period izgradnje (2011-2016), period završetka koncesije (2046), godina preuzimanja HE „Morača“ od investitora i prelazak na državno vlasništvo (2047) i konačno godina alternativnog završetka koncesije (2066), koja ujedno predstavlja i kraj horizonta projekcije.

Tabela br. 17 - Neto Efekat uticaja izgradnje HE na Morači na kretanje zaposlenosti i stope nezaposlenosti 2011-2066

Godina	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2046	2047	2066
Ukupan broj zaposlenih	1.040	1.320	1.738	2.097	2.642	282	130	130	130
Direktno	793	1.007	1.325	1.597	2.012	215	100	100	100
Građevinarstvo	793	1.007	1.325	1.597	2.012	215			
Faza eksploatacije							100	100	100
Indirektno	247	313	413	500	630	67	30	30	30
Proizvodnja	25	31	41	50	63	7	10	10	10
Transport	74	94	124	150	189	20	10	10	10
Trgovina i usluge	148	188	248	300	378	40	10	10	10
Broj zaposlenih 000	173,0	175,3	177,8	180,2	182,8	182,9	266,0	269,5	327,4
Stopa nezaposlenosti %	15,2	14,9	14,6	14,3	13,9	14,7	8,0	7,7	7,1

Imajući u vidu pretpostavke o broju zaposlenih u procesu gradnje HE „Morača“ po godinama izgradnje koja je obezbijeđena od Ministarstva ekonomije prema Scenariju 1 broj zaposlenih u toku izgradnje će varirati u rasponu od 1.040 radnika u prvoj godini gradnje, pa do 2.642 radnika u 2015. godini. Najveći broj radnika će naravno biti vezan za građevinarstvo tako da bi u periodu izgradnje broj zaposlenih u ovom sektoru varirao od 793 u 2011. Do 2012 u 2015. godini. Indirektna zaposlenost će se odraziti na povećanje zaposlenih u trgovini i uslugama (od 148 do 387) , transportu (od 74 do 189 radnika) i proizvodnji (od 25 do 63 nova radnika).

Poslije ovog perioda direktni uticaj na broj zaposlenih opada na nivo od svega 130 radnika, gdje se 100 odnosi na broj radnika koji će biti na različitim nivoima zadužen za operativni rad HE „Morača“, dok će 30 radnika biti indukovano svake godine kao posljedica rada HE „Morača“. Još jednom napominjemo da je veoma teško predvidjeti ukupnu indukovanu radnu snagu (npr. povećanje broja radnika u javnom

sektoru, turizmu ili poljoprivredi, koja će nastati kao posljedica izgradnje HE „Morača“).

4. NETO EFEKAT UTICAJA IZGRADNJE SISTEMA HIDROELEKTRANA NA MORAČI NA MAKROEKONOMSKE VARIJABLE – SCENARIO 2 (Kota HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh)

4.1. Neto efekat Scenario 2 (Kota HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh)-Uticaj na BDP Crne Gore

Neto efekat uticaja izgradnje HE "Morača" na privredni rast je predstavljen kretanjem nominalnog BDP-a u periodu 2011-2066. godine. Scenario analizom su izdvojena dva efekta:

Za potrebe analize smo u Tabeli br. 18 izdvojili najznačajnije veremenske tačke: period izgradnje (2011-2016), godina završetka koncesije (2046), godina preuzimanja HE "Morača" od investitora i prelazak na državno vlasništvo (2047) i konačno, godina alternativnog završetka koncesije (2066), koja ujedno predstavlja i kraj horizonta projekcije.

Tabela br. 18 - Neto Efekat uticaja izgradnje HE na Morači na kretanje realnog BDP-a

Godina	<u>2011</u>	<u>2012</u>	<u>2013</u>	<u>2014</u>	<u>2015</u>	<u>2016</u>	<u>2046</u>	<u>2047</u>	<u>2066</u>
Povećanje BDP (kao % Scenarija 0)	0,6	0,8	1,0	1,1	1,2	0,1	0,8	0,8	0,6
Povećanje BDP (€ miliona, tekuće cijene)	20,3	26,1	36,1	44,0	53,1	5,8	146,8	161,6	259,3
Povećanje BDP (€ mil. u cij. iz 2010)	19,8	24,8	33,3	39,6	46,6	5,0	122,8	135,2	217,0
Direktno	13,4	17,1	22,4	27,0	34,1	3,6	121,8	134,2	215,6
Građevinarstvo	13,4	17,1	22,4	27,0	34,1	3,6	0,0	0,0	0,0
Faza eksploatacije	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	121,8	134,2	215,6
Indirektno	6,4	7,8	10,9	12,5	12,6	1,4	1,0	1,0	1,4
Proizvodnja	0,2	0,3	0,4	0,4	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1
Transport	1,3	1,6	2,1	2,5	3,2	0,3	0,2	0,2	0,2
Trgovina i usluge	1,3	1,7	2,3	2,7	3,4	0,4	0,1	0,1	0,1
Indirektni porezi	3,6	4,2	6,2	6,8	5,4	0,6	0,6	0,7	1,0

Direktni (nemultiplikovani) uticaj izgradnje HE "Morača" na rast BDP-a do završetka izgradnje 2016. godine iznosi 161,6 miliona Eura , odnosno 135,2 miliona Eura mjereno realnim cijenama iz 2010. godine. U ovom scenariju dolazi do nešto nižeg rasta , tako da tokom samog procesa izgradnje HE "Morača" (2011-2016) dolazi do rasta realnog BDP-a, kumulativno u periodu 2011-2016, od 4,8 p.p. BDP-a u odnosu na BDP koji bi se ostvario u Scenariju 0.

Najveća dodata vrijednost se u periodu 2011-2016, ostvaruje u sektoru građevinarstva (117,6 mil Eura, mjereno cijenama iz 2010. godine), transporta (11,0 mil Eura, mjereno cijenama iz 2010. godine) i trgovine i usluga (11,8 mil Eur, mjereno cijenama iz 2010. godine), kao i indirektnih poreza koji se realizuju prije svega uvozom repromaterijala (107,7 mil Eur, mjereno cijenama iz 2010. godine).

U operativnoj fazi uticaj na BDP kreće se na nivou od oko 0.8% BDP-a s obzirom da se rast cijena struje poklapa s rastom BDP-a. Nije uzet u obzir multiplikativni efekat na rast iako je realno pretpostaviti da će u trenutku preuzimanja i nakon toga HE Morača proizvoditi visoke prihode i da će značajan dio tih prihoda biti usmjeren u nove investicije koje sa svoje strane mogu dodatno uticati na rast BDP-a. Tako se u 2046. godini se očekuje da će nominalni BDP biti na nivou od 18,905 miliona eur odnosno 19,773 miliona eur u 2047. BDP: Porast BDP-a u 2046. godini u odnosu na Nulti scenario iznosi 147 miliona eura mjereno nominalnim cijenama, odnosno 69,4 miliona eura mjereno konstantnim cijenama iz 2010. godine.

Konačno, Scenario 2 u 2066. godini predviđa nivo nominalnog BDP-a od 45.933 miliona eur u odnosu na Scenario 0, prema kome bi nominalni BDP u 2066. godini iznosio 45.673 miliona eura. Porast BDP-a u 2066. godini u odnosu na Scenario 0 iznosi 259 miliona eura mjereno nominalnim cijenama, odnosno 82 miliona eura mjereno konstantnim cijenama iz 2010. godine.

4.2. Neto efekat Scenario 2 (Kota HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh) - Uticaj na društveno blagostanje (BDP per capita)

Uticaj planirane investicije na društveno blagostanje mjerljiv je i povećanjem BDP-a po glavi stanovnika. U sljedećoj tabeli dat je pregled uvećanja ove kategorije na osnovu realizacije investicije u periodu izgradnje sistema HE na Morači:

Tabela br. 19 - Neto Efekat Scenario 2 (Kota HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh) - Uticaj na društveno blagostanje (BDP per capita)

Godina	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2046	2047	2066
<u>Populacija Crne Gore</u>	625.456	628.583	631.726	634.885	638.059	641.249	644.456	744.747	822.868
Eskont faktor=deflator	1.022	1.052	1.084	1.111	1.139	1.167	1.191	2.115	3.142
BDP Per capita Scenario 0 nominalne cijene 2010 (Eur)	5,066	5,425	5,828	6,241	6,684	7,123	7,555	25,187	55,505
BDP Per capita Scenario 0 stalne cijene 2010 (Eur)	4,957	5,155	5,376	5,617	5,869	6,102	6,345	11,911	17,665
BDP Per capita Scenario 2 nominalne cijene 2010 (Eur)	5,099	5,467	5,885	6,310	6,767	7,133	7,625	25,384	55,820
BDP Per capita Scenario 2 stalne cijene 2010 (Eur)	4,989	5,194	5,429	5,679	5,942	6,110	6,404	12,004	17,972

Prema Scenariju 2 BDP per capita na kraju 2016. godine bi iznosio 7,133 Eur-a mjereno nominalnim cijenama (odnosno 6,110 Eura mjereno u stalnim cijenama iz 2010. godine) u odnosu na Scenario 0 prema kome bi BDP per capita na kraju 2016. godine iznosio 7,123 Eura mjereno nominalnim cijenama (odnosno 6,102 Eura mjereno u stalnim cijenama iz 2010. godine). BDP po glavi stanovnika je u periodu 2011-2016. godini u odnosu na Scenario 0 viši za 293 eura u tekućim cijenama ili 267 eura mjereno konstantnim cijenama iz 2010. godine.

Na kraju perioda trajanja koncesije 2046. godine BDP per capita bi iznosio 25,384 Eura mjereno nominalnim cijenama (odnosno 12.004 Eura mjereno u stalnim cijenama iz 2010. godine) u odnosu na Scenario 0 prema kome bi BDP per capita na kraju 2046. godine iznosio 25.187 Eura mjereno nominalnim cijenama (odnosno 11.911 Eura mjereno u stalnim cijenama iz 2010. godine). Porast BDP-a po glavi stanovnika u 2046. godini u odnosu na Scenario 0 iznosi 197 Eura mjereno nominalnim cijenama, odnosno 93 Eura mjereno konstantnim cijenama iz 2010. godine.

Konačno u 2066. godini prema Scenariju 2 BDP per capita bi iznosio 55.820 Eura mjereno nominalnim cijenama (odnosno 17.765 Eura mjereno u stalnim cijenama iz 2010. godine) u odnosu na Scenario 0 prema kome bi BDP per capita na kraju 2066. godine bi iznosio 55.505 Eura mjereno nominalnim cijenama (odnosno 17.665 Eura mjereno u stalnim cijenama iz 2010. godine). Porast BDP-a po glavi stanovnika u 2066. godini u odnosu na Nulti scenario iznosi 315 Eura mjereno nominalnim cijenama, odnosno 100 Eura mjereno konstantnim cijenama iz 2010. godine

4.3. Neto efekat Scenario 2 (Izrada kote HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh) - Uticaj na deficit trgovinskog bilansa tekućeg računa

Realizacija projekta HE na Morači će imati korektivni uticaj na deficit tekućeg računa u periodu izgradnje kroz povećanje poreya na unutrašnji promet kao i u fazi eksploatacije kroz kombinovani uticaj povećanja izvoza i smanjenja uvoza struje.

U sljedećoj tabeli dat je pregled kretanja kategorija tekućeg računa:

Tabela br. 20 - Neto Efekat Scenario 2 (Izrada kote HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh) - Uticaj na deficit tekućeg računa

Godina	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2046	2047	2066
Bilans tekućeg računa % BDP-a (Scenario 2)	-32,6	-31,3	-28,3	-26,0	-25,7	-24,0	-20,9	-5,3	-5,1
Trgovinski bilans roba u mil. €	-1371,5	-1366,3	-1359,2	-1388,3	-1523,7	-1573,0	-1561,3	-3084,5	-3144,1
Bilans usluga u mil. €	384,5	369,1	387,6	422,5	494,3	538,8	603,4	2079,9	2142,3
Trgovinski bilans tekućeg računa	-987,0	-997,2	-971,6	-965,8	-1029,4	-1034,2	-957,8	-1004,7	-1001,8
Trgovinski bilans roba% BDP	-44,0	-42,8	-39,6	-37,3	-38,0	-36,4	-34,1	-16,3	-15,9
Bilans usluga % BDP	12,3	11,6	11,3	11,4	12,3	12,5	13,2	11,0	10,8

U Tabeli 20 dat je prikaz kategorija tekućeg računa za ključne vremenske tačke: trenutna pozicija, period kraja koncesije i preuzimanja kao i krajnji horizont ove analize. Autori su pretpostavili da će svako smanjenje ili povećanje vrijednosti investicije dovesti do proporcionalnog uticaja na dodatnu direktnu zaposlenost, kao i na indirektnu ili indukovanu zaposlenost. Polazna tabela za procjenu broja novozaposlenih je tabela potrebnih radnih mjesta iz scenarija 1. Naveća razlika između Scenarija 1 i Scenarija 2 kada govorimo o tekućem računu BOP-a, predstavlja smanjenje trgovinskog deficit tokom perioda izgradnje (manje uvoza repromaterijala) ali i nešto viši trgovinski deficit od momenta eksploatacije uslijed manje proizvodnje (616 Gwh u odnosu na 721 Gwh).

Povećanje deficita trgovinskog bilansa tekućeg računa platnog bilansa u odnosu na Scenario 0 u periodu do 2016. će varirati od maksimalno 2,1 p.p. (sa deficita od 23,9% BDP-a po Nultom scenariju na deficit 26 % BDP-a po Scenariju 2 u 2013.) do minimalno 1,2 p.p. (sa deficita od 23,9 % BDP-a po Scenariju 0 na deficit 26 % BDP-a po Scenariju 2).

U 2046. godini pozitivan efekat na trgovinski bilans tekućeg računa platnog bilansa u odnosu na Nulti scenario iznosi 1,6 procentna poena (p.p) (sa 6,9 % BDP-a po Scenariju 0 na 5,3% BDP-a po scenariju Scenario 2). Konačno, u 2066. godini pozitivan efekat na trgovinski bilans tekućeg računa platnog bilansa u odnosu na Scenario 0 iznosi 1,1 procentna poena (p.p) (sa deficita od 2,9 % BDP-a po Scenariju 0 na deficit od 1,8 % BDP-a po Scenariju 2).

4.4. Neto efekat Scenario 2 (Izrada kote HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh) - Uticaj na zaposlenost

U sljedećoj tabeli dat je pregled zaposlenih koji će raditi u periodu izgradnje sistema HE na Morači. S obzirom da će u operativnoj fazi raditi isti broj radnika to tabela obuhvatu čitav vremenski horizont analize.

Tabela br. 21 - Neto Efekat Scenario 2 (Izrada kote HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh) - Uticaj na zaposlenost

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017-2066
<u>Zaposlenost Scenario 2 (Povećanje zaposlenih)</u>	932	1183	1557	1879	2368	253	130
Direktno	721	916	1,204	1,452	1,829	196	100
Građevinarstvo	721	916	1204	1452	1829	196	
Faza eksploatacije							100
Indirektno indukovana zaposlenost	211	267	353	427	538	57	30
Proizvodnja	23	28	37	45	57	6	10
Transport	67	85	113	136	172	18	10
Trgovina i usluge	135	171	225	273	344	36	10

Ukupna zaposlenost (zaposlenost za 6 godina izgradnje sistema HE na Morači) koju će generisati izvršenje investicije je oko 8200 radnika, od čega će direktno u

izgradnji učestvovati oko 6300 zaposlenih i oko 1850 zaposlenih će se zaposliti u logistici investicije: proizvodnja , transport i trgovina i usluge.

Analiza pretpostavlja da će u operativnoj fazi na sistemu HE na Morači biti zaposleno 100 radnika , dok će to indukovati zaposlenost u sektoru proizvodnje, transporta usluga i trgovine od 30 radnika.

Analiza pretpostavlja da će prestati potreba za radom zaposlenih na izvedbi investicije po njenom okončanju.

U modelu je uzeta veličina zaposleni + nezaposleni kao osnova za računanje stope nezaposlenosti jer je nepoznanica koliki je broj zaposlenih koji rade na crno i koji ne traže posao preko zvaničnih institucija.

Iako analiza obuhvata period do 2066. godine za ovaj segment je bitan period do 2017. godine jer tada počinje operativna faza koja praktično neće imati bitan uticaj na zaposlenost.

U Tabeli br. 22 dat je pregled glavnih parametara zaposlenosti u periodu najvećeg uticaja na nezaposlenost:

Tabela br. 22 - Neto Efekat Scenario 2 (Izrada kote HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh) -Uticaj na % nezaposlenosti

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Zaposleni (hiljada)	170.0	173.0	175.3	177.8	180.2	182.8	182.9	184.9
Stopa nezaposlenosti Scenario 1	15.8	15.2	14.9	14.6	14.3	13.9	14.7	14.6
Zaposleni (hiljada)	170,0	172,0	174,1	176,2	178,3	180,4	182,6	184,8
Stopa nezaposlenosti Scenario 0	15,8	15,7	15,5	15,3	15,2	15,0	14,8	14,7

Jasno je da izgradnja HE na Morači dovesti do pada stope nezaposlenosti u periodu izgradnje i to do 2015. godine nakon čega stopa nezaposlenost u 2016. g raste zbog smanjene potrebe za tim profilima zaposlenih zbog završetka radova, ali nakon toga stopa ponovo pada kao posledica rasta ekonomije s jedne strane i nešto niže stope rasta raspoložive radne snage (demografski trendovi). Broj zaposlenih na realizaciji Projekta će varirati u periodu 2011.-2015. od maksimalno 2.348 do minimalno 253 radnika. Smanjenje stope nezaposlenosti u odnosu na Scenario 0 će varirati od maksimalno 1,1 p.p do minimalno 0,1 p.p.

5. FISKALNI UTICAJ IZGRADNJE HIDROELEKTRANA NA MORAČI

a osnovu makroekonomskih projekcija i projektovanog uticaja na ekonomski ambijent u Crnoj Gori u slučaju izgradnje sistema hidroelektrana na Morači, neosporno je da će, pri svakom scenariju, doći do značajnog pozitivnog uticaja na sistem javnih finansija, kako na centralnom nivou - budžet Crne Gore, tako i na lokalnom nivou - direktno na Podgoricu i Kolašin, a indirektno i na ostale opštine preko Egalizacionog fonda.

Fiskalni indikatori, kao jedna od mjera kvantifikacije ekonomske aktivnosti na nivou nacionalne ekonomije i sistema javnih finansija, predstavljaju jedan od osnovnih repera kojim se upravljaju međunarodne institucije (MMF, Svjetska banka, EU, agencije koje određuju kreditni rejting) i potencijalni investitori. Realizacija projekta izgradnje hidroelektrana bi, kroz direktne i indirektno efekte, uticala na poboljšanje performansi osnovnih makroekonomskih i fiskalnih indikatora – nominalni i realni rast BDP-a, nivo stranih direktnih investicija, nivo uvoza i izvoza, budžetski suficit/deficit, nivo javnog duga.

Rast ekonomije i njena kvantifikacija kroz pozitivne trendove uticao bi na rast kreditnog rejtinga države, olakšao dostupnost novca na međunarodnom tržištu državi i domaćim kompanijama, uticao na privlačenje stranih investitora, ojačao održivost sistema javnih finansija, a takođe bi pozitivno uticao na ispunjavanje obaveza Crne Gore preuzetih u sklopu evropskih i evro-atlantskih integracija.

Urađena su dva osnovna fiskalna scenarija, u zavisnosti od visine kote brane Andrijevo (Scenario 1 - viša kota, Scenario 2 – niža kota), i dva pod-scenarija u okviru oba osnovna scenarija, koji predviđaju da će se nakon isteka koncesionog perioda od trideset godina produžiti koncesiono iskorišćavanje na još dvadeset godina (scenariji 1a i 2a).

Osnovne pretpostavke koje važe za sve scenarije su sljedeće:

- Fiskalni uticaj u posmatranom periodu od pedeset godina je najveći u periodu izgradnje hidroelektrana 2011-2016, što pokazuju i makroekonomske projekcije. Značajno povećanje zaposlenosti, uvoza, saobraćaja, kao i multiplikativni efekti na ekonomiju doveli bi značajnog generisanja budžetskih prihoda.
- Povećanje prihoda po osnovu direktnih poreza – usled povećanja zaposlenosti došlo bi do povećanja direktnih poreza (prihoda koji su vezani za zarade) – Porez na dohodak fizičkih lica i Doprinosi za obavezno socijalno osiguranje. Zakonskom regulativom su u oblasti oporezivanja zarada izjednačena rezidentna i nerezidentna lica, tako da bi zarade deficitarnih nerezidentnih lica

na izgradnji i korišćenju hidroelektrana bile oporezovane na isti način kao i zarade rezidentnih lica.

- Povećanje prihoda po osnovu indirektnih poreza – povećanjem korišćenja građevinskog materijala, opreme i tehničkih uređaja neophodnih za rad hidroelektrana došlo bi do rasta prihoda vezanih za promet i potrošnju – prije svega Porez na dodatu vrijednost.
- Povećanje poreza na dobit – U fazi izgradnje hidroelektrana, zbog veličine investicije bilo bi angažovano više domaćih i inostranih građevinskih kompanija koje bi ostvarivale dobit i plaćale odgovarajući porez. U fazi eksploatacije hidroelektrana, koncesionar bi ostvarivao dobit i plaćao porez na dobit pravnih lica.
- Opština Kolašin i glavni grad Podgorica, na čijoj teritoriji je planiran projekat, imali bi direktnu korist kroz povećanje zaposlenosti i po tom osnovu povećanja zarada, jer im, shodno zakonskoj regulativi, pripada 10 % od naplaćenog Poreza na dohodak na njihovoj teritoriji. Osim toga, imali bi povećane prihode od Prireza na porez na dohodak fizičkih lica. Ove dvije opštine bi takođe imale dodatni prihod od povećanja Naknada za korišćenje dobara od opšteg interesa (koncesione naknade), zato što im, shodno važećoj zakonskoj regulativi, pripada 30 % od naplaćenih naknada na njihovoj teritoriji. Prema Predlogu Izmjena i dopuna Zakona o finansiranju lokalne samouprave, koji je usvojila Vlada CG, opštinski udio u zajedničkim prihodima biće znatno veći, ali s obzirom da još uvijek nisu usvojene u Skupštini CG, nisu uzete u obzir u procjeni fiskalnih efekata za opštine.
- Osim direktnog uticaja na ove dvije opštine, povećao bi se prihod opština po osnovu povećanja sredstava Egalizacionog fonda, koji se djelimično finansira od Poreza na dohodak fizičkih lica (11 % od naplaćenog), čime bi se obezbijedila bolja finansijska egalizacija ugroženih opština. Osim toga, pozitivni multiplikativni efekti na ekonomiju valorizovali bi se kroz povećanje Poreza na promet nepokretnosti kojim se takođe djelimično finansira Egalizacioni fond (20 % od naplaćenog poreza).
- Država će u projektu izgradnje hidroelektrana učestvovati sa oko 60 mil €, kojima će biti finansirana eksproprijacija zemljišta na kome će se nalaziti hidroelektrane i akumulaciona jezera, kao i sanacija manastira Morača. U svim scenarijima je dinamika eksproprijacije usklađena sa dinamikom izgradnje.
- Da bi došlo do povraćaja uložених sredstava, planirano je da koncesionar plaća u periodu trajanja koncesije Projektnu naknadu, koja će biti obračunata kao procenat prihoda od prodane električne energije. Konačna vrijednost projektne naknade biće poznata nakon završetka tenderske procedure i pregovora sa ponuđačima. U svim scenarijima je uzeto da će vrijednost Projektne naknade iznositi 2 % od prihoda koncesionara od prodane električne energije. Koncesiona naknada je takođe definisana kao 2 % od prihoda koncesionara po osnovu prodane električne energije.

- U periodu eksploatacije (trajanju koncesije od trideset godina), fiskalni uticaj je značajno niži, ali trajan. Koncesionar će plaćati koncesionu naknadu, projektnu naknadu, porez na dobit, porez na dohodak i doprinose na zaposlene, kao i Porez na dodatu vrijednost na prodatu električnu energiju na domaćem tržištu.
- Pozitivan uticaj projekta ogleda se i u poboljšanju konsolidovanog bilansa države – sa jedne strane doći će do povećanja izvornih javnih prihoda što će pozitivno uticati na povećanje suficita / smanjenje deficita države. Sa druge strane, poboljšanje makroekonomskih indikatora, uticalo bi i na poboljšanje fiskalnih – relativno učešće državne potrošnje i javnog duga u BDP-u bilo bi niže, što je jedan od zahtjeva koje Crna Gora treba da ispuni u procesu evropskih integracija.
- Osim direktnih pozitivnih fiskalnih benefita ne treba zanemariti ni indirektnu, koji se ogledaju u povećanju prihoda po osnovu povećanja agregatne tražnje, kao i razvoja sektora koji su direktno vezani za projekat – povećanje broja zaposlenih i veću dinamiku u sektorima turizma, saobraćaja i usluga.

U nastavku su data dva osnovna fiskalna scenarija, i četiri podscenarija, koji kao varijable imaju različite kote brane Andrijevo i (ne) nastavak koncesionog korišćenja sistema hidroelektrana nakon isteka koncesionog perioda od trideset godina.

5.1. Neto fiskalni uticaj - Scenario 1 **(Izrada kote HE Andrijevo 285 mnv, proizvodnja 721 GWh)**

Scenario 1 pokazuje promjenu fiskalnih parametara izgradnje i eksploatacije projekta, u odnosu na nulti Scenario, u slučaju da dođe do izgradnje brane Andrijevo sa višom kotom. Neto efekat uticaja izgradnje sistema HE "Morača" na sistem javnih finansija je predstavljen kretanjem neto fiskalnog uticaja u periodu 2011-2066. godine. Za potrebe analize su u Tabeli izdvojene najznačajnije veremenske tačke: period izgradnje (2011-2016), godina završetka koncesije (2046), godina preuzimanja HE "Morača" od investitora i prelazak na državno vlasništvo (2047) kao i 2066. godina, koja ujedno predstavlja i kraj horizonta projekcije.

Tabela br. 23 - Neto fiskalni uticaj Scenario 1

FISKALNI UTICAJ (SCENARIO 1)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2046	2047	2066
Fiskalni uticaj - povećanje prihoda (% BDP)	0.61	0.66	0.89	0.90	0.68	0.12	0.14	0.14	0.14
Fiskalni uticaj - povećanje prihoda (mil €)	9.68	11.96	16.98	20.04	21.26	4.68	38.94	72.78	109.59
Porez na dohodak i doprinosi na zarade	3.73	4.86	6.62	8.27	10.73	1.18	1.15	1.17	1.88
Indirektni porezi (PDV, Akcize, Carine i ostalo)	3.96	4.62	6.83	7.55	5.96	0.66	9.17	9.40	15.06
Porez na dobit pravnih lica							20.29	20.98	29.99
Lokalni prihodi (porezi, takse i naknade)	1.99	2.49	3.54	4.22	4.57	0.61	0.57	0.58	0.86
Projektna Naknada						1.11	3.88		

Koncesiona naknada						1.11	3.88		
Prihod od kapitala (od 2047.)								40.63	61.81
Učešće države (eksproprijacija i izmještanje puteva)	8.57	9.99	15.28	16.89	11.92	1.35			
NETO FISKALNI UTICAJ (SCENARIO 1)	1.11	1.97	1.70	3.16	9.33	3.32	38.94	72.78	109.59

Iz tabele se jasno vidi da je fiskalni uticaj (povećano generisanje prihoda) značajno veći u periodu izgradnje nego u periodu koncesione eksploatacije hidroelektrana. Fiskalni uticaj u periodu izgradnje 2011-2016 iznosi 84,6 mil € ili oko 4 procentna poena BDP-a. U periodu 2013-2015, kada su najintenzivniji uvoz, izgradnja i kada je angažovan gro radne snage na projektu, neto povećanje javnih prihoda iznosilo bi preko 17 mil €, prosječno godišnje.

U 2016 godini, kada dolazi do završetka izgradnje i početka eksploatacije hidroelektrana, počinje naplata poreza na dobit koncesionara, kao i projektne naknade. Projektna naknada i koncesiona naknada, u visini od po 2 % vrijednosti prodane električne energije, plaćala bi se u toku trajanja cjelokupnog koncesionog perioda od trideset godina.

Ovaj Scenario predviđa da će nakon isteka koncesionog perioda od trideset godina, država postati vlasnik sistema hidroelektrana, s tim da bi od 2047. godine prestala da se naplaćuje projektna naknada, jer bi do tog perioda bio izvršen povraćaj sredstava koja je država uložila u eksproprijaciju zemljišta.

U 2046. godini, kada dolazi do završetka koncesionog korišćenja hidroelektrana, neto fiskalni uticaj iznosio bi oko 39 mil €, od čega se najveći dio odnosi na porez na dobit pravnih lica i projektnu i koncesionu naknadu. U narednoj, 2047. godini, dolazi do povećanja prihoda, zbog prihoda od kapitala a istovremeno će koncesionar prestati da plaća projektnu naknadu. Na kraju posmatranog perioda (2066. godina), povećanje prihoda po osnovu projekta iznosilo bi 109,6 mil €.

Ovaj scenario predviđa da će od 2047. godine dio fiskalnih prihoda postati i prihod od kapitala, koji podrazumijeva prenošenje dijela dobiti koju će ostvarivati sistem HE na Morači, kao kompanija u 100 % državnom vlasništvu. Kao pretpostavka scenarija, uzeto je da će 20 % dobiti poslije oporezivanja biti prihod budžeta CG.

5.1.1. Neto fiskalni uticaj - Scenario 1a (Kota HE Andrijevo 285 mnv, proizvodnja 721 GWh, koncesija 50 godina)

Scenario 1a zasnovan je na istim makroekonomskim i fiskalnim pretpostavkama kao i osnovni Scenario 1, tako da je neto fiskalni uticaj u periodu 2011-2046, u obje varijante istovjetan. Razlika se manifestuje u periodu 2047-2066, gdje je uzeta pretpostavka da država neće preuzeti upravljanje sistemom hidroelektrana, već će se produžiti koncesija za korišćenje hidroelektrana.

U ovoj varijanti, neto fiskalni uticaj je značajno niži nego da dođe do prelaska hidroelektrana u državno vlasništvo. U posljednjoj godini posmatranog perioda, povećanje javnih prihoda u odnosu na nulti Scenario, iznosilo bi oko 60 mil €, što se može vidjeti u tabeli:

Tabela br. 24 - Neto fiskalni uticaj Scenarija 1a

FISKALNI UTICAJ (SCENARIO 1a)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2046	2047	2066
Fiskalni uticaj - povećanje prihoda (% BDP)	0.61	0.66	0.89	0.90	0.68	0.12	0.10	0.10	0.10
Fiskalni uticaj - povećanje prihoda (mil €)	9.68	11.96	16.98	20.04	21.26	4.68	38.94	40.01	60.15
Porez na dohodak i doprinosi na zarade	3.73	4.86	6.62	8.27	10.73	1.18	1.15	1.17	1.88
Indirektni porezi (PDV, Akcize, Carine i ostalo)	3.96	4.62	6.83	7.55	5.96	0.66	9.17	9.40	15.06
Porez na dobit pravnih lica							20.29	20.98	29.99
Lokalni prihodi (porezi, takse i naknade)	1.99	2.49	3.54	4.22	4.57	0.61	0.57	0.58	0.86
Projektna Naknada						1.11	3.88	3.93	6.18
Koncesiona naknada						1.11	3.88	3.93	6.18
Učešće države (eksproprijacija i izmještanje puteva)		8.57	9.99	15.28	16.89	11.92	1.35		
NETO FISKALNI UTICAJ (SCENARIO 1a)	1.11	1.97	1.70	3.16	9.33	3.32	38.94	40.01	60.15

5.2. Neto fiskalni uticaj - Scenario 2 (Izrada kote HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh)

Scenario 2 pokazuje promjenu fiskalnih parametara izgradnje i eksploatacije projekta, u odnosu na nulti Scenario, u slučaju da dođe do izgradnje brane Andrijevo sa nižom kotom. Neto efekat uticaja izgradnje sistema HE "Morača" na sistem javnih finansija je predstavljen kretanjem neto fiskalnog uticaja u periodu 2011-2066. godine. Za potrebe analize su u Tabeli 25 izdvojene najznačajnije vremenske tačke: period izgradnje (2011-2016), godina završetka koncesije (2046), godina preuzimanja HE "Morača" od investitora i prelazak na državno vlasništvo (2047) kao i 2066. godina, koja ujedno predstavlja i kraj horizonta projekcije.

Tabela br. 25 - Neto fiskalni uticaj Scenarija 2

FISKALNI UTICAJ (SCENARIO 2)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2046	2047	2066
Fiskalni uticaj - povećanje prihoda (% BDP)	0.61	0.66	0.89	0.90	0.68	0.12	0.14	0.14	0.14
Fiskalni uticaj - povećanje prihoda (mil €)	8.73	10.77	15.28	18.00	19.01	4.22	35.49	66.26	99.67
Porez na dohodak i doprinosi na zarade	3.34	4.35	5.91	7.37	9.54	1.05	1.07	1.10	1.69
Indirektni porezi (PDV, Akcize, Carine i ostalo)	3.60	4.19	6.19	6.85	5.39	0.60	8.37	8.58	13.72
Porez na dobit pravnih lica							18.44	19.08	27.27
Lokalni prihodi (porezi, takse i naknade)	1.79	2.24	3.18	3.79	4.09	0.55	0.55	0.56	0.80
Projektna Naknada						1.01	3.53		
Koncesiona naknada						1.01	3.53		
Prihod od kapitala (od 2047.)								36.95	56.20
Učešće države (eksproprijacija i izmještanje puteva)	8.57	9.99	15.28	16.89	11.92	1.35			
NETO FISKALNI UTICAJ (SCENARIO 2)	0.16	0.78	0.00	1.11	7.09	2.87	35.49	66.26	99.67

Razlika između osnovnih scenarija 1 i 2 manifestuje se u visini kote brane Andrijevo. Scenario 2 predviđa nižu kotu, što sa sobom povlači niži uvoz, nešto manji broj novozaposlenih, i u krajnjem nešto blaži porast agregatne tražnje i BDP-a. Sa fiskalne strane, to bi izazvalo nešto slabiji fiskalni efekat u periodu izgradnje hidroelektrana. U periodu 2011-2016, fiskalni efekat iznosio bi 76 mil €, što je za 7,8 mil € manje nego u Scenariju 1. Posljedično, i u narednim godinama bi neto fiskalni uticaj bio nešto niži, tako da bi na kraju koncesionog perioda (2046. godina) razlika u odnosu na Scenario 1 iznosila oko 3,5 mil €, da bi na kraju posmatranog perioda (2066. godina), neto fiskalni uticaj iznosio 99,67 mil €, što je za 9,9 mil € manje nego u Scenariju 1.

Predviđeno je da nakon isteka koncesionog perioda od trideset godina, država preuzme upravljanje nad sistemom HE na Morači, kao i da 20 % dobiti bude preusmjeravano u budžet CG, kao prihod od kapitala. U prvoj godini po preuzimanju od strane države, neto fiskalni uticaj iznosio bi 66,26 mil €, dok je na kraju posmatranog perioda (2066. godina) projektovan u iznosu od 99,67 mil €.

5.2.1. Neto fiskalni uticaj - Scenario 2a (Izrada kote HE Andrijevo 250 mnv, proizvodnja 616 GWh, koncesija 50 godina)

Scenario 2b zasnovan je na istim makroekonomskim i fiskalnim pretpostavkama kao i osnovni Scenario 2, tako da je neto fiskalni uticaj u periodu 2011-2046, u obje varijante istovjetan. Razlika se manifestuje u periodu 2047-2066, gdje je uzeta pretpostavka da će se produžiti koncesija za korišćenje hidroelektrana.

Tabela br. 26 - Neto fiskalni uticaj Scenarija 2a

FISKALNI UTICAJ (SCENARIO 2a)	201 1	201 2	201 3	201 4	201 5	201 6	204 6	204 7	206 6
Fiskalni uticaj - povećanje prihoda (% BDP)	0.6 1	0.66 0.66	0.89 0.89	0.90 0.90	0.68 0.68	0.1 2	0.10 0.10	0.10 0.10	0.10 0.10
Fiskalni uticaj - povećanje prihoda (mil €)	8.7 3	10.7 7	15.2 8	18.0 0	19.0 1	4.2 2	35.4 9	36.5 7	54.7 0
Porez na dohodak i doprinosi na zarade	3.3 4	4.35	5.91	7.37	9.54	1.0 5	1.07	1.10	1.69
Indirektni porezi (PDV, Akcize, Carine i ostalo)	3.6 0	4.19	6.19	6.85	5.39	0.6 0	8.37	8.58	13.7 2
Porez na dobit pravnih lica							18.4 4	19.0 8	27.2 7
Lokalni prihodi (porezi, takse i naknade)	1.7 9	2.24	3.18	3.79	4.09	0.5 5	0.55	0.56	0.80
Projektna Naknada						1.0 1	3.53	3.63	5.61
Koncesiona naknada						1.0 1	3.53	3.63	5.61
Učešće države (eksprijacija i izmještanje puteva)	8.5 7	9.99	15.2 8	16.8 9	11.9 2	1.3 5			
NETO FISKALNI UTICAJ (SCENARIO 2a)	0.1 6	0.78	0.00	1.11	7.09	2.8 7	35.4 9	36.5 7	54.7 0

Predviđeno je da nakon isteka koncesionog perioda od trideset godina, koncesija bude produžena na period od još 20 godina, do isteka posmatranog perioda (2066. godina). U prvoj godini nastavka koncesije, neto fiskalni uticaj iznosio bi 36,63 mil €, dok je na kraju posmatranog perioda (2066. godina) projektovan u iznosu od 54,7 mil €.

6. ZAKLJUČAK

Napominjemo, da scenarija kreirana u ovoj Analizi predstavljaju više intuitivno sredstvo utvrđivanja neto efekata izgradnje HE "Morača", sa osnovnim ciljem utvrđivanja veličine neto efekta na glavne makroekonomske varijable u slučaju ravnomjernog rasta privrede Crne Gore, nego sredstvo kojim se na dugi rok treba utvrditi kretanje crnogorske privrede (što bi na horizont od 50 godina unaprijed, imajući u vidu raspoložive podatke vremenske serije bilo preambiciozno). Prema scenario analizi pozitivan uticaj izgradnje HE Morača na privredni rast Crne Gore je evidentan u oba slučaja, i u slučaju izgradnje niže kote HE Andrijevo (Scenario 1) i u slučaju izgradnje niže kote HE Andrijevo (Scenario 2). Naravno, uslijed višeg nivoa proizvodnje Scenario 1 bi imao značajniji pozitivni uticaj na privredni rast nego u slučaju Scenarija 2, koji se ogleda prije svega u višem nivou BDP per capita, nivoa privrednog rasta i spoljnotrgovinskog deficita. Sa druge strane, fiskalni prihodi su uslovljeni ne samo visinom kote, već i dužinom trajanja koncesije, ne toliko zbog prihoda ostvarenih iz koncesionih projektnih naknada, koliko iz načina raspoređivanja dobiti HE "Morača", kada HE pređe iz privatnog u državno vlasništvo.

Apendiks 1 - Scenario 0

SCENARIO 0	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2046	2047	2052	2057	2062	2066
BDP													
BDP mil €	3025	3169	3410	3682	3962	4265	4568	18758	19611	24498	30602	38227	45,673
Realni rast	0.53	2.5	4.5	4.82	5	5	4.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5
Deflatori rast	1.0	2.2	3.0	3.0	2.5	2.5	2.5	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0
REALNI BDP PER CAPITA €													
Populacija	622.344	625.456	628.583	631.726	634.885	638.059	641.249	744.747	748.471	767.371	786.748	806.614	822.868
BDP Per capita kontsantne cijene Eur	4861	5066	5425	5828	6241	6684	7123	25187	26202	31924	38897	47392	55505
BDP Per capita tekuće cijene Eur	4861	4957	5155	5376	5617	5869	6102	11911	12148	13406	14794	16326	17665
BILANS TEKUĆEG RAČUNA PLATNOG BILANSA													
TRGOVINSKI BILANS TEKUĆEG RAČUNA BOP-a %BDP	-32,6	-29,9	-26,9	-23,9	-23,7	-23,0	-22,1	-6,9	-6,6	-5,4	-4,4	-3,5	-2,9
Trgovinski bilans roba u mil. €	-1371,5	-1316,6	-1303,5	-1303,5	-1433,8	-1519,8	-1611,0	-3183,0	-3246,6	-3584,6	-3957,6	-4369,6	-4729,7
Bilans usluga u mil. €	384,5	369,1	387,6	422,5	494,3	538,8	603,4	1890,8	1947,5	2257,7	2617,3	3034,2	3415,0
Bilans tekućeg računa	-987,0	-947,5	-915,9	-881,0	-939,5	-981,1	-1007,6	-1292,2	-1299,1	-1326,9	-1340,3	-1335,4	-1314,8
Trgovinski bilans roba % BDP	-45,3	-41,5	-38,2	-35,4	-36,2	-35,6	-35,3	-17,0	-16,6	-14,6	-12,9	-11,4	-10,4
Trgovinski bilans usluga % BDP	12,7	11,6	11,4	11,5	12,5	12,6	13,2	10,1	9,9	9,2	8,6	7,9	7,5
REALNE BRUTO ZARADE													
Prosječna bruto zarada s doprinosima na teret poslodavca €	750	750	767	789	813	833	854	1555	1586	1751	1933	2134	2310
ZAPOSLENOST													
Zaposleni (hiljada)	170	172	174,1	176,2	178,3	180,4	182,6	265,9	269,3	284,7	299,3	314,5	327,3
Rast zaposlenosti %	-2,4	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3	1,0	1,0	1,0	1,0
Nezaposlenost %	15,8	15,2	14,9	14,5	14,2	13,8	14,7	8,0	7,7	7,1	7,1	7,1	7,1

Apendiks 2 - Scenario 1 i Scenario 1a

Scenario 1	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2046	2047	2052	2057	2062	2066
BDP													
BDP mil €	3025	3191	3439	3721	4011	4323	4574	19061	19951	24922	31132	38890	46467
Realni rast	0.5	3.2	4.6	5.1	5.1	5.2	3.2	2.5	2.6	2.5	2.5	2.5	2.5
Deflatori rast	1.0	2.2	3.0	3.0	2.5	2.5	2.5	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0
Realni bdp per capita €													
Populacija	622.344	625.456	628.583	631.726	634.885	638.059	641.249	744.747	748.471	767.371	786.748	806.614	822.868
BDP Per capita tekuće cijene Eur	4861	5102	5471	5891	6317	6775	7133	25594	26655	32477	39571	48214	56470
BDP Per capita konstantne cijene Eur	4861	4992	5198	5434	5686	5949	6111	12104	12358	13638	15051	16609	17972
BILANS TEKUĆEG RAČUNA PLATNOG BILANSA													
TRGOVINSKI BILANS TEKUĆEG RAČUNA BOP-a %BDP	-32,6	-31,6	-28,6	-26,5	-26,2	-24,2	-20,8	-2,4	-2,2	-1,3	-0,6	0,0	0,4
Trgovinski bilans roba u mil. €	-1371,5	-1371,3	-1364,7	-1396,8	-1532,7	-1578,3	-1552,4	-2956,0	-3013,9	-3320,9	-3658,9	-4031,0	-4355,6
Bilans usluga u mil. €	384,5	363,1	380,8	412,1	483,3	532,3	602,7	2506,3	2581,5	2992,6	3469,3	4021,8	4526,6
Bilans tekućeg računa	-987,0	-1008,2	-984,0	-984,6	-1049,4	-1046,0	-949,6	-449,7	-432,4	-328,2	-189,6	-9,2	171,0
Trgovinski bilans roba % BDP	-44,0	-43,0	-39,7	-37,5	-38,2	-36,5	-33,9	-15,5	-15,1	-13,3	-11,8	-10,4	-9,4
Trgovinski bilans usluga % BDP	12,3	11,4	11,1	11,1	12,1	12,3	13,2	13,1	12,9	12,0	11,1	10,3	9,7
Realne bruto zarade													
Prosječna bruto zarada s doprinosima na teret poslodavca €	750	750	770	797	825	850	875	1845	1891	2139	2420	2739	3023
Zaposlenost													
Zaposleni (hiljada)	170	173,1	175,4	177,9	180,4	183,1	182,9	266	269,5	284,9	299,4	314,7	327,4
Nezaposlenost %	15,8	15,2	14,9	14,5	14,2	13,8	14,7	8,0	7,7	7,1	7,1	7,1	7,1
Povećanje BDP (procenat baznog)		0,7	0,8	1,1	1,2	1,4	0,1	1,6	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7
Povećanje BDP (€ miliona, tekuće cijene)		22,3	28,7	39,7	48,4	58,4	6,4	303,5	339,4	424,4	530,7	663,7	793,7
Povećanje BDP (€ miliona u cijenama 2010)		21,8	27,3	36,7	43,6	51,3	5,5	143,5	157,3	178,2	201,8	228,6	252,6

PROCJENA EKONOMSKIH EFEKATA UTICAJA IZGRADNJE SISTEMA HIDIDROELEKTRANA NA RIJECI MORAČI

Direktno		14,8	18,8	24,7	29,7	37,5	4,0	134,0	147,6	167,2	189,4	214,6	237,2
Građevinarstvo		14,8	18,8	24,7	29,7	37,5	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Faza eksploatacije		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	134,0	147,6	167,2	189,4	214,6	237,2
Indirektno indukovano		7,1	8,5	12,0	13,8	13,9	1,5	9,6	9,8	11,0	12,4	14,0	15,4
Proizvodnja		0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Transport		1,4	1,7	2,3	2,8	3,5	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Trgovina i usluge		1,5	1,9	2,5	3,0	3,8	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Indirektni porezi		4,0	4,6	6,8	7,6	6,0	0,7	9,2	9,4	10,6	12,0	13,6	15,1
Fiskalni dio (% BDP)		0,3	0,3	0,5	0,5	0,5	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Fiskalni dio (mil €)		9,7	12,0	17,0	20,0	21,3	7,5	38,9	32,1	37,1	42,2	47,6	47,8
Porez na dohodak i doprinosi na zarade		3,7	4,9	6,6	8,3	10,7	1,2	1,1	1,2	1,3	1,5	1,7	1,9
Indirektni porezi (PDV, Akcize, Carine i ostalo)		4,0	4,6	6,8	7,6	6,0	0,7	9,2	9,4	10,6	12,0	13,6	15,1
Na unutrašnji promet		4,0	4,6	6,8	7,6	6,0	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9	1,0
Porez na dobit pravnih lica							2,8	20,3	21,0	24,5	28,0	31,5	30,0
Lokalni prihodi (porezi, takse i naknade)		2,0	2,5	3,5	4,2	4,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9
Projektna naknada							2,2	7,8					
Fiskalni uticaj (povećanje prihoda)		9,7	12,0	17,0	20,0	21,3	9,7	46,7	32,1	37,1	42,2	47,6	47,8
Učešće države (eksproprijacija i izmještanje puteva)		8,6	10,0	15,3	16,9	11,9	1,4						
Neto fiskalni uticaj (scenario 1)		1,1	2,0	1,7	3,2	9,3	8,4	46,7	32,1	37,1	42,2	47,6	47,8
Scenario 1a - država postaje vlasnik po isteku koncesije 2046.									40,6	46,2	51,8	57,3	61,8
Prihod od kapitala (od 2047. godine)									40,6	46,2	51,8	57,3	61,8
Projektna naknada - ukida se 2047. godine							2,2	7,8					

Apendiks 3 - Scenario 2 i Scenario 2a

Scenario 2	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2046	2047	2052	2057	2062	2066
BDP													
BDP mil €	3025	3189	3436	3718	4006	4318	4574	18905	19773	24681	30809	38461	45933
Realni rast	0,5	2,4	4,6	5,0	5,1	5,1	3,3	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Deflatori rast	1,0	2,2	3,0	3,0	2,5	2,5	2,5	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Realni bdp per capita €													
Populacija	622.344	625.456	628.583	631.726	634.885	638.059	641.249	744.747	748.471	767.371	786.748	806.614	822.868
BDP Per capita tekuće cijene Eur	4861	5099	5467	5885	6310	6767	7133	25384	26418	32163	39160	47683	55820
BDP Per capita konstantne cijene Eur	4861	4989	5194	5429	5679	5942	6110	12004	12248	13506	14894	16426	17765
BILANS TEKUĆEG RAČUNA PLATNOG BILANSA													
TRGOVINSKI BILANS TEKUĆEG RAČUNA BOP-a %BDP	-32,6	-31,3	-28,3	-26,0	-25,7	-24,0	-20,9	-5,3	-5,1	-4,0	-3,1	-2,3	-1,8
Trgovinski bilans roba u mil. €	-1371,5	-1366,3	-1359,2	-1388,3	-1523,7	-1573,0	-1561,3	-3084,5	-3144,1	-3463,5	-3819,1	-4214,8	-4562,9
Bilans usluga u mil. €	384,5	369,1	387,6	422,5	494,3	538,8	603,4	2079,9	2142,3	2483,5	2879,0	3337,6	3756,5
Bilans tekućeg računa	-987,0	-997,2	-971,6	-965,8	-1029,4	-1034,2	-957,8	-1004,7	-1001,8	-980,0	-940,1	-877,2	-806,4
Trgovinski bilans roba % BDP	-44,0	-42,8	-39,6	-37,3	-38,0	-36,4	-34,1	-16,3	-15,9	-14,0	-12,4	-11,0	-9,9
Trgovinski bilans usluga % BDP	12,3	11,6	11,3	11,4	12,3	12,5	13,2	11,0	10,8	10,1	9,3	8,7	8,2
Realne bruto zarade													
Prosječna bruto zarada s doprinosima na teret poslodavca €	750	750	769	794	820	843	867	1723	1763	1975	2213	2479	2715
Zaposlenost													
Zaposleni (hiljada)	170	173,1	175,4	177,9	180,4	183,1	182,9	266	269,5	284,9	299,4	314,7	327,4
Nezaposlenost %	15,8	15,2	14,9	14,6	14,3	13,9	14,7	8,0	7,7	7,1	7,1	7,1	7,1
Povećanje BDP (procenat baznog)		0,6	0,8	1,0	1,1	1,2	0,1	0,8	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6
Povećanje BDP (€ miliona, tekuće cijene)		22,3	28,7	39,7	48,4	58,4	6,4	303,5	339,4	424,4	530,7	663,7	793,7
Povećanje BDP (€ miliona u cijenama 2010)		21,8	27,3	36,7	43,6	51,3	5,5	143,5	157,3	178,2	201,8	228,6	252,6

PROCJENA EKONOMSKIH EFEKATA UTICAJA IZGRADNJE SISTEMA HIDIDROELEKTRANA NA RIJECI MORAČI

Direktno		14,8	18,8	24,7	29,7	37,5	4,0	134,0	147,6	167,2	189,4	214,6	237,2
Građevinarstvo		14,8	18,8	24,7	29,7	37,5	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Faza eksploatacije		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	134,0	147,6	167,2	189,4	214,6	237,2
Indirektno indukovano		7,1	8,5	12,0	13,8	13,9	1,5	9,6	9,8	11,0	12,4	14,0	15,4
Proizvodnja		0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Transport		1,4	1,7	2,3	2,8	3,5	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Trgovina i usluge		1,5	1,9	2,5	3,0	3,8	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Indirektni porezi		4,0	4,6	6,8	7,6	6,0	0,7	9,2	9,4	10,6	12,0	13,6	15,1
Fiskalni dio (% BDP)		0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Fiskalni dio (mil €)		8,7	10,8	15,3	18,0	19,0	6,8	26,3	19,9	23,2	26,5	29,7	28,5
Porez na dohodak i doprinosi na zarade		3,3	4,3	5,9	7,4	9,5	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Indirektni porezi (PDV, Akcize, Carine i ostalo)		3,6	4,2	6,2	6,8	5,4	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0
Na unutrašnji promet		3,6	4,2	6,2	6,8	5,4	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0
Porez na dobit pravnih lica							2,8	20,3	21,0	24,5	28,0	31,5	30,0
Lokalni prihodi (porezi, takse i naknade)		1,8	2,2	3,2	3,8	4,1	0,6	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Projektna naknada							2,2	7,8					
Fiskalni uticaj (povećanje prihoda)		8,7	10,8	15,3	18,0	19,0	8,8	33,4	19,9	23,2	26,5	29,7	28,5
Učešće države (eksproprijacija i izmještanje puteva)		8,6	10,0	15,3	16,9	11,9	1,4						
Neto fiskalni uticaj (scenario 2)		0,2	0,8	0,0	1,1	7,1	7,4	33,4	19,9	23,2	26,5	29,7	28,5
Scenario 1b - država postaje vlasnik po isteku koncesije 2046.									36,9	42,0	47,1	52,1	56,2
Prihod od kapitala (od 2047. godine)									36,9	42,0	47,1	52,1	56,2
Projektna naknada - ukida se 2047. godine							2,0	7,1					